

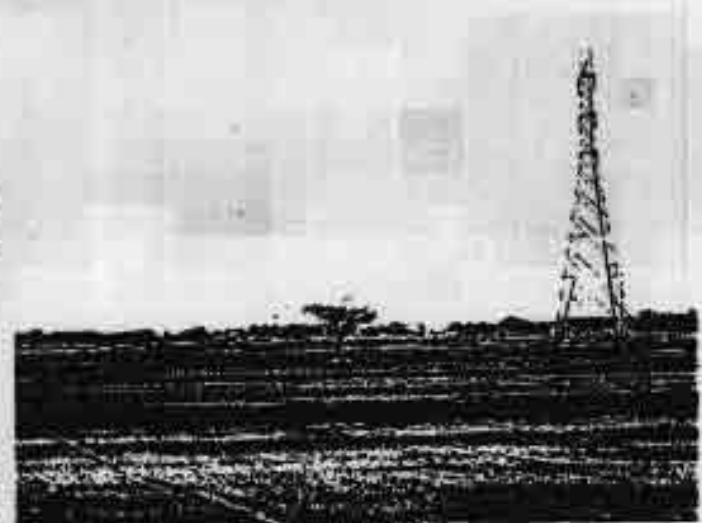
นกปากท่างมนอกคอกไม้ในท้องทุ่งที่ราบภาคกลาง

นกย้ายรึบนอกคอกไม้ในท้องทุ่งที่ราบภาคกลาง

บริเวณชายขอบของท้องทุ่ง ชายคลอง และหลายบริเวณ ถึงพบเห็นพืชและพรรณไม้ในท้องทุ่งหลายชนิด

ท่ามกลางนาข้าวและเสาไฟฟ้าแรงสูง ท้องน้ำลึกๆ ดินไม่ใหญ่และไม่ชุ่มเป็นรวมและที่พิกังของสรรพชีวิต

๔. ๘ มุลนกกาฬน้ำเล็กอุดมด้วยธาตุ
ในโตรเจน ฟอสฟอรัส ซึ่งเป็นปุ๋ย
อินทรีย์ มุลนกปากท่างมีธาตุ ในโตรเจน
ฟอสฟอรัส ไปแคลเซียม แคลเซียม
แมกนีเซียมและอินทรีย์วัตถุ มุลนก
จึงมีผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของดิน
ในระดับหนึ่ง ดินบริเวณที่นกทำรังจัด
ว่ามีปริมาณธาตุอาหารสูงถึงสูงมาก
เมื่อเทียบกับดินทั่วไป นอกจากนั้นมุล
นกมีปฏิกิริยาเป็นด่างเพราะมีแคลเซียม
เป็นองค์ประกอบค่อนข้างสูง จึงช่วย
ลดและปรับสภาพความเป็นกรดของดิน
ได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งสำคัญมากต่อสภาพ
ที่ราบลุ่มที่มีน้ำท่วมขังเสมอ

ไม่เฉพาะแต่นกเท่านั้น สิ่งมีชีวิต
ชนิดอื่นๆ ทั้งพืชและสัตว์ในพื้นที่ชุ่มน้ำ
ล้วนมีบทบาทและมีความสัมพันธ์กัน
พืชที่พบหนาแน่นเป็นต้นแกสสร้าง
รัง พืชที่ทนน้ำใสมากในการสร้างรัง
ได้แก่ จอกหูหนู ตีปี่น้ำ มะแง บัว
เป็นต้น พืชในท้องทุ่งนา รวมถึงพืชน้ำ
หลายชนิด ถูกมองว่าเติบโตเร็วแข่งกับ
ต้นข้าว ยากที่จะกำจัด มีผลเสียต่อ
ผลผลิต แต่อันที่จริงพืชหลายชนิด
เหล่านั้นช่วยดักจับตะกอน เก็บกักธาตุ
อาหาร ปรับปรุงบำรุงดิน เป็นปุ๋ยชั้นดี
เป็นอาหารของสัตว์น้ำ ปลาและนก ใน
ขณะที่สัตว์น้ำขนาดเล็ก เช่น หอยปู กุ้ง

และแมลงหลายชนิด เกาะกินพันธุ์ไม้
หากินตามคอกไม้จนได้ น้ำ กินตะกอน
สารอินทรีย์หน้าดินได้มีน้ำ เศษพันธุ์
ไม้ที่หักสลายและเน่า เช่น สาหร่าย
ตะไคร่น้ำ จอก แหน ผักบุ้ง พังพวย
ผักแว่น กระเจี๊ยบ หัวหมู ผักกระเฉด
ผักตบ ทุยาคา แพลงค์ตอน และ
สัตว์น้ำขนาดเล็กต่างๆ หอย ปู กุ้ง และ
แมลง เป็นอาหารของ กบ เขียด นก เป็ด
ไก่ สัตว์น้ำขนาดใหญ่ เช่น ตะพาบน้ำ
ปลาไหล ปลาดุก หนูและงู ต่างก็เป็น
สัตว์ผู้ล่าและผู้ถูกล่าในนาข้าวด้วย
เช่นกัน แดท้ายที่สุดทั้งหมดก็เป็น
อาหารของมนุษย์

พืชน้ำและสัตว์น้ำหลายชนิด ช่วยบำบัดน้ำเสีย เก็บกักและดูดซับ สารพิษ พืชน้ำในพื้นที่ชุ่มน้ำสามารถ บำบัดของเสียในน้ำได้มากกว่า 50% ขึ้นไป เช่น สาหร่ายชนิดต่างๆ ผักตบชวา บัวสาย จอก แหนเปิด แหนแดง ผักบุ้ง ผักกระเฉด กกกลม รูปดาชิ แห้วทรงกระเทียม ตีปิลิน้ำ สาหร่ายหางกระรอก เป็นต้น

การใช้สารเคมีนานาชนิดกำจัดศัตรูพืชในนาข้าวในอัตราที่ค่อนข้างสูงในปัจจุบัน โดยใช้ทั้งสารเคมีออร์แกนิก สารฆ่าหนอนฆ่าเพลี้ย สารคุมหญ้าหรือสารฆ่าหญ้า สารฆ่าแมลง สารฆ่าหอยเชอร์รี่และสารฆ่าหนู รวมทั้งการใช้สารบำรุงรวงข้าว และที่สำคัญคือการใช้ปุ๋ยเคมีในอัตราที่สูงเช่นกัน นอกจากจะก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของดินและน้ำ เกิดพิษภัยต่อดอก ปลาและสัตว์น้ำ สูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพแล้ว ยังก่อให้เกิดปัญหาสาธารณสุข เป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของผู้บริโภค เพราะสารพิษทั้งหลายสะสมอยู่ในดินและน้ำ ในพืชและสัตว์แต่ละชนิด ถ้ายทอดและทวีปริมาณที่สะสมสารพิษตามห่วงโซ่อาหาร และมาถึงคนผู้บริโภค ได้รับพิษภัยเป็นอันตรายได้ในที่สด

การลดการใช้สารเคมีและสารพิษ
ทางการเกษตร รวมทั้งการลดการ
ทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ
โดยหันมาใช้ธรรมชาติบำบัดและใช้
ประโยชน์จากความหลากหลายทาง
ชีวภาพในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างถูกต้องและ
เหมาะสม เช่น การทำนาข้าวแบบผสม
ผสาน การเลี้ยงปลาในนาข้าว การทำไร
นาสวนผสม จึงเป็นวิถีทางที่สอดคล้อง
และกลมกลืนกับธรรมชาติและเยื่อ-

อำนาจประโยชน์แก่สรรพชีวิตทั้งมวล

ห้องทุ่งนาที่มีความหลากหลายทางชีวภาพเป็นแหล่งกำเนิดของผลผลิตทางธรรมชาติจากห้องทุ่งมากมายหลากหลายชนิด ที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจพื้นบ้านและเศรษฐกิจพอเพียง พืชน้ำและสัตว์น้ำนานาชนิดเป็นอาหารของคนและสัตว์ เป็นอาหารที่มีคุณค่าทางอาหารสูง ขายได้ราคาดีการเก็บเกี่ยวพืชน้ำและสัตว์น้ำจากห้องทุ่งนาล้างง่ายต่อเนื่องสม่ำเสมอ สามารถเพิ่มพูนรายได้ของครัวเรือนนอกเหนือจากรายได้หลัก เช่น บัวหลวง ทุกส่วนใช้ประโยชน์ได้ เก็บเมล็ดและดอกขายได้ พืชผักสารพัดชนิด เก็บมาบริโภคและขายได้โดยไม่ต้องซื้อ พืชหลายชนิดจัดเป็นพืชสมุนไพร พืชหลายชนิดนำมาใช้ทำฟางบ้าน หลังคา เสื่อ พืชบางชนิดใช้ทำเส้นใย สีย้อม พืชหลายชนิดเป็นวัตถุดิบสำคัญสำหรับอุตสาหกรรมหรือหัตถกรรมในครัวเรือน เช่น ผักตบชวาและกก เป็นวัตถุดิบทำผลิตภัณฑ์จักสานเป็นอาชีพเสริมสร้างรายได้แก่สมาชิกในครัวเรือนได้เป็นอย่างดี รายที่ยึดเป็นอาชีพหลักอาจมีรายได้ประมาณ 3,000-4,000 บาท/เดือน ปลาและสัตว์น้ำมีคุณภาพดีราคาสูง จำมาบริโภคในครัวเรือนและขายได้ ผลผลิตพืชน้ำเป็นวัตถุดิบทำปุ๋ยหมัก ใช้เป็นอาหารสัตว์ การเลี้ยงเป็ดเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่สอดคล้องกับธรรมชาติของห้องทุ่ง เป็นอาหารในครัวเรือน เป็นรายได้เสริมแก่ครัวเรือน และยังช่วยกำจัดศัตรูสำคัญของข้าวในทุ่งนาด้วย

ความหลากหลายทางชีวภาพ ในพื้นที่ชุ่มน้ำธรรมชาติและในพื้นที่ชุ่มน้ำ

ที่สร้างขึ้น เช่น นาข้าว นาม้า ซึ่งรายได้
เสริมจากการท่องเที่ยวและนันทนาการ
การขับ กิจกรรมที่พบเห็นได้เสมอ เช่น
การตกปลา ลูกรัก ถ่ายภาพธรรมชาติ
การศึกษาธรรมชาติ ศึกษาพืชน้ำ
และสิ่งมีชีวิตต่างๆ และอื่นๆอีกมาก

นาข้าวจัดเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีมนุษย์สร้างขึ้นและเป็นประเภทที่มีพื้นที่มากที่สุด การทำนาข้าวโดยเพิ่มผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่และเพิ่มความหลากหลายของผลผลิต โดยลดการทำลายสภาพแวดล้อม สามารถกระทำได้ร่วมกับการเก็บรักษาต้นไม้อายุไว้ในนาข้าว การเก็บรักษาพืชพรรณธรรมชาติที่มีประโยชน์ไว้ในทุ่งนา เช่น โสน การปลูกไม้เป็นร่มเงา การเลี้ยงปลาในนาข้าว การใช้น้ำและการจัดการน้ำ การใช้ปุ๋ยธรรมชาติจากปลาและผลพลอยได้ด้านการปรับปรุงบำรุงดิน ผลพลอยได้จากการควบคุมศัตรูพืชโดยชีววิธี การใช้สาหร่ายเพื่อเพิ่มผลผลิตข้าว การทำไร่นาสวนผสม การเลี้ยงเป็ด การแบ่งพื้นที่นาข้าวไปปลูกบัวและกกเพื่อเสริมสร้างงานและรายได้ในครัวเรือน เป็นต้น

ลักษณะการดำเนินกิจกรรม ใน
แนวทางดังกล่าวข้างต้น อาจเป็นทาง
เลือกหนึ่งในวิถีทางการดำรงชีวิต
และการประกอบอาชีพซึ่งมีความ
หลากหลาย พึ่งพาตนเองบนพื้นฐาน
ของการรักษาความหลากหลายทาง
ชีวภาพและการใช้ประโยชน์พื้นที่
ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน ที่อาจนำมาซึ่งความ
อยู่รอดอย่างมั่นคงของเศรษฐกิจ
ครัวเรือน ท่ามกลางพิษภัยทางธรรมชาติ
และทางเศรษฐกิจสังคม ซึ่งนับวันจะ
ทวีความรุนแรงขึ้น

ความหลากหลายของพืชพรรณ ในพื้นที่การเกษตรของเกษตรกร ภาคอีสาน : ป่าดงชุมคำ

นายจุลทัศน์ อุบัชฌาย์
เกษตรกรและนักวิจัย

1. ป่าดงชุมคำ

ป่าดงชุมคำมีพื้นที่ทั้งหมด 120,831.25 ไร่ เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ครอบคลุมพื้นที่ 4 อำเภอของจังหวัด บุบผาราชธานี ได้แก่ เขมราฐ, โพธิ์ไทร, กุดข้าวปุ้น และคุดหลู (ตระการพืชผล) ลักษณะภูมิโนเวศโดยรวมประกอบด้วย ป่าดงดิบแล้ง ป่าเต็งรัง ป่าริมลำน้ำ ป่าบริเวณลาดหิน ป่าบกและป่าเหล่า ป่าผืนนี้เป็นแหล่งกำเนิดของลำน้ำ ลำห้วยมากมายหลายสาย ซึ่งเป็นลำน้ำ สาขาที่เติมน้ำลงในลำน้ำโขง หากกล่าว เฉพาะในบริเวณรอบๆบ้านนาคำมี ลำน้ำดังนี้ คือ ลำห้วยที่ ห้วยชียาง ห้วยหวาย และห้วยชุมคำ

ในอดีตกาล ป่าผืนนี้มีความอุดม บูรณ์และความหลากหลายของ สรรพพืชพันธุ์พืชและสัตว์ จึงเป็นเหตุ ใจให้ผู้คนมากมายจากหลากหลาย ชุมชนเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ทั้งหลายเหล่านี้อย่างรุนแรงและปรากฏ เห็นในปัจจุบัน

2. บ้านนาคำ

บ้านนาคำตั้งอยู่ ณ บริเวณชาย ขอบด้านทิศใต้ของผืนป่าดงชุมคำ นามเดิมของหมู่บ้านนี้คือ "บ้านข้าบัก บอด" ซึ่งตั้งชื่อเรียกตามเหตุการณ หนึ่งซึ่งเกิดขึ้นในอดีตกาล กล่าวคือ ควายเพศผู้ตามบอดตัวหนึ่งลงไปนอนแช่

ปลักในแหล่งน้ำธรรมชาติ คือ "น้ำชา" เนื่องจากอายุช้อยอยู่ในวัยชรา ควายตัวนี้จึงลุกไม่ขึ้นและตายคาที่ในน้ำชา ความเป็นมาของการก่อตั้ง หมู่บ้านสืบเนื่องมาจากเมื่อ พ.ศ. 2480 ชาวบ้านคอนสาย ด้วยการนำพาของ พ่อต๋อน บุญเต็ม, พ่อแดง ประโลมจิตร และพ่อหา ลาซดา พาเมียและลูก อพยพจากบ้านเดิมมาตั้งหลักปักฐาน ทำการบุกเบิกผืนป่าดงชุมคำบริเวณนี้ เพื่อทำไร่ทำนาและหาอาหารจากป่า เพื่อเลี้ยงชีพ ต่อมา พ.ศ. 2509 ทางราชการจึงประกาศเป็นหมู่บ้านตาม กฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่

หมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก มีจำนวนเพียง 80 หลังคาเรือน แต่พื้นที่ ดินทั้งหมดของหมู่บ้านมีมากถึง 8400 ไร่ แยกเป็นที่ตั้งหมู่บ้าน 80 ไร่ ที่ดิน เพื่อการเกษตร 4,442 ไร่ พื้นที่ป่าชุมชน 35 ไร่ ป่าช้า 6 ไร่ และที่เหลืออีกจำนวน 3,837 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าไม้และแหล่งน้ำ ธรรมชาติ

3. ลักษณะภูมิโนเวศของหมู่บ้าน

ลำห้วยชุมคำ ไหลผ่านด้านทิศ ตะวันตกของหมู่บ้านจากด้านทิศตะวัน ตกมาทางทิศใต้ พื้นที่ที่มีลักษณะสภาพ เป็นที่ลาดลุ่มๆ ตอนๆ แต่ต่ำกว่าระดับ ที่ตั้งหมู่บ้าน ลำห้วยที่ไหลผ่านมาจาก ด้านทิศเหนือลงมาทางทิศตะวันออก

อ้อมมาล้อมทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ตลอดแนวริมฝั่งลำห้วยที่และห้วย ชุมคำ ทั้งสองฝั่งเป็นพื้นที่นา พื้นที่สวน ริมฝั่งลำห้วย เป็นป่าไม้ริมลำห้วยและ ป่าไม้ตามหัวไร่-หัวนา จากทิศตะวันตก มาทางทิศเหนือมีลักษณะสภาพเป็น พื้นที่สูงกว่าระดับผืนนาและที่ตั้งของ หมู่บ้านเล็กน้อย ประกอบด้วย พื้นที่ ป่าชุมชน ป่าช้า ป่าโคก ป่าเหล่า ป่าดงดิบ แล้ง ป่าบก ป่าริมลำน้ำ ป่าบริเวณลาดหิน ซึ่งจะมีพื้นที่การเกษตรของเกษตรกร ทั้งผืนนาสวน และไร่ประเภทต่างๆ กระจุ กตัวติดต่อกันเป็นผืนกว้างใหญ่ และ กระจัดกระจายเป็นหย่อมๆ ทั้งขนาด เล็กและใหญ่ ในผืนป่าดงชุมคำบริเวณนี้

4. ลักษณะทางกายภาพของดิน

ทุกพื้นที่ทั้งในบริเวณป่าโคก ป่า ดงดิบแล้ง ฯลฯ แหล่งน้ำและพื้นที่การ เกษตรทุกหย่อมทุกแปลง ดินส่วนมาก มีลักษณะทางกายภาพเป็นดินร่วน และดินทราย ซึ่งเม็ดเล็กๆ สีขาวนวล ผ่อง เก็บรักษาอาหารที่จำเป็นต่อพืชไว้ ในระหว่างอนุภาคของเม็ดดินได้ไม่ดี จึงมีผลโดยตรงต่อการเจริญเติบโต การให้ผลผลิตของพืชเกษตรเกือบ ทุกชนิด และมีผลต่อการบุกเบิกพื้นที่ ป่าเพื่อขยายพื้นที่การเกษตร อีกทั้งยัง มีผลกระทบเกี่ยวพันไปสู่ด้านอื่นๆ อีก ด้วย อาทิ การพังทลายของดิน เป็นต้น

หลายวัตถุประสงค์ บนบริเวณขอบสระน้ำทั้ง 4 ด้าน เกษตรกรจะนำพืชอาหาร พืชเส้นใย พืชสมุนไพร และไม้ผลปลูกลงในคันดินขอบสระ

3. สวนดินบ้าน หมายถึง พื้นที่บริเวณชายขอบติดกับหมู่บ้าน ซึ่งเดิมเคยถูกบุกเบิกเพื่อใช้ประโยชน์ทางการเกษตรมาก่อน และต่อมาละทิ้ง จึงมีสภาพเป็นป่าเหล่า (ป่าไม้รุ่นที่ 2 และ 3) ป่าหญ้า หรือนาข้าว ต่อมาจึงถูกใช้ประโยชน์เพื่อการเพาะปลูกพืชอาหาร พืชสมุนไพร ไม้ ไม้ผล และปลูกหม่อนสำหรับเลี้ยงไหม

4. สวนหัวไร่-หัวนา หมายถึง พื้นที่บริเวณที่พัก คือ เกียง (หาง) ซึ่งเกษตรกรก่อสร้างขึ้นมาไว้เพื่อพักอาศัยขณะมาทำการเกษตรที่ไร่หรือนา บริเวณได้ดินเถียงหรือไถ่ ๆ เกียงเกษตรกรจะใช้เป็นคอกของวัว-ควาย และไถ่ ๆ คอกสัตว์เกษตรกรจะเพาะปลูกพืชอาหาร พืชสมุนไพร พืชเส้นใย ไม้ และไม้ผลลงไปไว้ เนื่องจากสะดวกรวดเร็ว และง่ายต่อการนำมาประกอบสวนและกินเป็นอาหาร

5. สวนดินฝาย หมายถึง พื้นที่ซึ่งเกษตรกรบุกเบิกบริเวณดินฝายนโตด้านหนึ่ง หรือทั้งสองข้างเพื่อการเพาะปลูกพืชอาหาร อายุการเก็บเกี่ยวสั้นๆ ฤดูกาลเดียวเป็นหลัก

6. สวนกลางนา หมายถึง พื้นที่ผืนนาข้าว ซึ่งเกษตรกรจะใช้ประโยชน์จากที่ดินในช่วงหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าวแล้วเสร็จ เพื่อการเพาะปลูกพืชอาหารอายุสั้นๆ อาทิ บวบ แตง พริก มะเขือ ถั่ว หอมแดง และกระเทียม เป็นการปลูกเพื่อการบริโภคภายในครอบครัวและเพื่อขายทั้งในและนอกหมู่บ้าน สวนประเภทนี้จะต้องพึ่งพาอาศัยน้ำจากบ่อน้ำคันหรือฝายหรือสระน้ำเพื่อนำมารดน้ำแก่พืชเพาะปลูก

สวนริมหัวย สวนขอบสระและสวนหัวไร่-หัวนา มีสถานะเป็นสวนถาวร สวนดินฝายบางแห่งมีสถานะเป็นสวนถาวร บางแห่งเป็นสวนชั่วคราว แต่สวนกลางนามีสถานะอย่างเดียวคือ สวนชั่วคราวอายุสั้นๆ เท่ากับระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากพืชนั้นๆ ก่อนฤดูกาลทำนาเท่านั้น

ทั้งสวนหัวไร่-หัวนา และสวนดินบ้าน จัดอยู่ในประเภทสวนแห่งหรือการเกษตรแบบแห้ง กล่าวคือ อาศัยเฉพาะน้ำฝนสำหรับการให้น้ำกับการเพาะปลูก แต่สวนประเภทอื่นๆ จัดเป็นสวนแบบเปียกหรือเกษตรแบบเปียก ซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยน้ำจากแหล่งน้ำทั้งที่เกษตรกรทำขึ้นมาเองและแหล่งน้ำธรรมชาติสำหรับการให้น้ำกับพืชเพาะปลูก โดยเฉพาะในฤดูแล้ง²

สวนทุกประเภท เกษตรกรเจ้าของสวนจะทำรั้วล้อมรอบอย่างมั่นคงและแน่นอนด้วยไม้ไผ่หรือลวดหนามหรือนำเอาพืชอย่างเช่น "หมากเขา" (สะบู่ดำ) มาปลูกอย่างชิดติดต่อกันอย่างหนาแน่น เพื่อแสดงขอบเขตและเป็นการป้องกันการบุกรุกเข้าทำลายและใช้ประโยชน์จากบุคคลอื่นและจากสัตว์เลื้อย เช่น วัว ควาย

การเพาะปลูกพืชในสวนทุกประเภท เกษตรกรจะนำเอา "ขี้เถ้า" (ปุ๋ยคอก) มูลสัตว์ จาก วัว ควาย เป็ด ไก่ หมู มาใช้ในการนำเอาปุ๋ยคอกมูลสัตว์ชนิดต่างๆ มาใช้ในการบำรุงดิน มีผลต่อการเพิ่มขึ้นของความหลากหลายของพืชพรรณในแปลงเกษตร กล่าวคือ พืชป่าและพืชเกษตร อาทิ กระบอก พอก (ทะลอก) มะกอก และมะขาม ฯลฯ ที่สัตว์กินเป็นอาหารและขับถ่ายออกมากับมูลนั้นมีโอกาสมาเกิดและขยายพันธุ์ในสวน ซึ่งเกษตรกรส่วนมากมักคงพืชเหล่านี้ไว้เพื่อใช้ประโยชน์ในอนาคต ยกเว้นใน

สวนชั่วคราวในกลางผืนนา ซึ่งพืชพรรณจากมูลสัตว์จะถูกทำลายเพื่อทำนาข้าว

6. ระบบการเกษตร-กิจลักษณะการผลิต-การใช้ประโยชน์จากที่ดิน : ความหลากหลายของพืชพรรณในพื้นที่การเกษตรของเกษตรกร

ลักษณะกิจกรรมการผลิตและการใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อการเกษตรของเกษตรกรทั้งการเพาะปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ ทั้งในระดับปัจเจกและโดยรวมทั้งหมู่บ้าน มีผลโดยตรงและโดยอ้อมต่อสภาพ (ความคงอยู่ ความรุ่มรวยและความสิ้นสุด) ของความหลากหลายของพืชพรรณในพื้นที่การเกษตรของเกษตรกรบ้านคำ ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่การเกษตร ได้แก่ ไร่-นา และสวน ในโอกาสนี้เป็น การนำเสนอเฉพาะประเภทเดียว คือ "ผืนนาหนอง" แปลงหนึ่ง ให้เป็นตัวแทนของลักษณะภูมินิเวศของหมู่บ้าน พื้นที่การเกษตรและการใช้ประโยชน์จากที่ดินของเกษตรกร กิจกรรมการผลิต ความมั่นคงทางด้านอาหารในระดับครอบครัว เนื่องจาก "นาหนอง" ผืนนี้ ประกอบด้วยลักษณะภูมินิเวศทุกลักษณะ กิจกรรมการผลิต การใช้ประโยชน์จากที่ดิน ความมั่นคงทางด้านอาหารในระดับครอบครัว มีผลต่อการเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกข้าว (และมีผลต่อความหลากหลายของพืชพรรณชนิดอื่น) และประการสำคัญอีกอย่างคือ เป็นพื้นที่ซึ่งมีอายุการใช้ประโยชน์มาเป็นเวลานานมากกว่า 100 ปี

นาหนองผืนนี้ ชื่อว่า "นาหนองตองหล่อง" เป็นผืนนาของนายยัง ทนธิ มา อายุ 77 ปี เกษตรกรบ้านคำ ซึ่งได้ใช้ประโยชน์จากที่ดินผืนนี้เพื่อการเกษตร (เพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์) มาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2493 เป็นพื้นที่ดินซึ่งได้

- 11 ป่าริมลำห้วย (ห้วยทิ) ประกอบด้วยพรรณไม้มากมาย หลากหลายชนิดดังนี้ ไม้ยางนา ขึ้นเป็นคงหนาที่บ เรือน ยอดสูงกว่าไม้ทุกชนิด ปกคลุมและขึ้นให้เห็นตลอดแนว ริมลำห้วยทิ เป็นไม้ที่เกิดจากลูกไม้ อายุประมาณ 20 - 30 ปี ที่เหลือเป็นไม้จำพวก ตัวส้ม (แต้ว) เต็ง รัง กระโดน กระบก แสนคำ ประดู่ เป็นไม้เรือนยอดระดับกลาง และ ไม้ชั้นล่างประกอบด้วย เถาวัลย์จำพวก หัน หมากยาง เครือชูด ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีไม้ป่าและไม้ปลูกอีกด้วย
- 12 ป่ามะม่วง (อกร่องและแก้ว) เป็นมะม่วงที่น่าเมล็ดมา จากที่อื่น คือ ตัวเมืองอุบลราชธานี มาเพาะและปลูกใน บริเวณนี้เมื่อ 30 ปี ที่ผ่านมา และแต่เดิมเคยก่อสร้าง เถียงนาไว้บริเวณนี้ในช่วงปีที่ปลูกมะม่วง แต่ต่อมาเถียง นามีสภาพทรุดโทรมตามกาลเวลา กอปรกับมะม่วงเจริญ เติบโตสูงขึ้นทุกปี จึงรื้อถอนทิ้งออกไปก่อสร้างใน

บริเวณที่ปรากฏในหมายเลข 2 และ 6

- 13 บริเวณ "หนองต๋องหล่อง" เป็นการเรียกชื่อตามสภาพเดิม ของบริเวณนี้ ซึ่งมีลักษณะเป็นแอ่งลงแคเล็กน้อยเท่านั้น "หนองต๋องหล่อง" ซึ่งเป็นแอ่งขนาดกว้างกว่าปลักควายไม่ มากนัก ในอดีตกาลถูกล้อมรอบไว้ด้วยป่าไม้หนาที่บ ทุกด้าน แต่ด้วยการพิจารณาแล้วเห็นว่า "หนองต๋อง หล่อง" มีความเหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์เพื่อการ เพาะปลูกข้าว จึงมีการบุกเบิกป่าไม้โดยรอบหนองแห่งนี้ และใช้ประโยชน์มานานจนกลายเป็นผืนนาสำหรับปลูก ข้าว ในปัจจุบันยังมีการขยายพื้นที่ป่าตามหมายเลข 8 , 9 และ 10 ด้วย อาศัยรถแทรกเตอร์ชนิดล้อยางเพื่อ ขยายพื้นที่สำหรับทำนาข้าวอีกด้วย
- 14 ผืนนาสำหรับเพาะปลูกข้าว ซึ่งในอดีตกาล คือผืนป่า หนาที่บ

7. ความมั่นคงด้านอาหารระดับ ครอบครั : พันธุ์ข้าว ?

ในระยะแรกยุคบุกเบิกพื้นที่ป่า เพื่อทำการเกษตร ซึ่งหมายถึง "พื้นที่ ไร่" เกษตรกรบ้านนาคำ นำเอาข้าวมา เพาะปลูก (หยอด) ลงในไร่ พันธุ์ข้าวที่ ใช้ในการปลูกเพื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตไว้ กินมีดังนี้

ข้าวคอก (อายุการเก็บเกี่ยวสั้น) ได้แก่ข้าวพันธุ์หมากไฟ ข้าวกลาง ได้แก่ข้าวพันธุ์หมากหม่วย ข้าววัน (อายุการเก็บเกี่ยวนาน) ได้แก่ ข้าวพันธุ์ห้างแดงและปลาชิว พันธุ์ข้าวทั้งหมดนี้เป็นข้าวเหนียว และปัจจุบันมีแค่ข้าวพันธุ์ห้างแดงเท่านั้น ที่ยังเหลืออยู่

ต่อมา "พื้นที่ไร่" ถูกปรับเปลี่ยน จึงกลายสภาพมาเป็นผืนนาประเภท ต่างๆ บางแห่งกลายสภาพดินเป็นผืน ป่าเหมือนเดิม เพราะเกษตรกรหยุดการ ใช้ประโยชน์อีกต่อไป การใช้ประโยชน์ จากที่ดินเพื่อการเพาะปลูกพืชเป็นระยะ เวลานานติดต่อกันทุกๆปี และนาน หลายปี ใจยเฉพาะในพื้นที่ดินซึ่ง ประกอบด้วยดินทรายเป็นส่วนมากทำ

ให้ความอุดมสมบูรณ์ของธาตุอาหารใน ดินร่อยหรอลงและหมดสิ้นไป กอปรกับ ขาดการปรับปรุงบำรุงดินอย่างที่ควร มี ผลทำให้การเจริญเติบโตของพืชเพาะ ปลูกทุกชนิด (รวมทั้งข้าว) ไม่เป็นไป ตามปกติ และทำให้ผลผลิตที่ได้จากพืช ชนิดนั้น เช่น ข้าวลดลงเรื่อยๆอีกด้วย ซึ่งมีผลโดยตรงต่อ "การมีข้าวไม่พอกิน อิ่มท้องของทุกคนในครอบครัว"

ต่อมาในยุคที่การใช้ประโยชน์ จากที่ดินเปลี่ยนจาก "ทำไร่" มาเป็น "ทำนา" เกษตรกรบ้านนาคำ มีพันธุ์ข้าว ที่ใช้ทำนาดังนี้

ข้าวเหนียว

- ข้าวคอก ได้แก่ ข้าวพันธุ์ ฮาก (ราก) ไร่ ซึ่งมีอายุคอก(สั้น)ที่สุด ข้าวพันธุ์ ป้องแอ้ว หรือแอ้ว (เขี้ยว) ฐ ข้าวอี โคน หรือ อีญวน ข้าวหมากขาม ขาว หรือข้าวทิไป
- ข้าวกลาง ได้แก่ ข้าวพันธุ์อีหลุบ และข้าวพันธุ์หอมท่ง (ทุ่ง)
- ข้าววัน ได้แก่ ข้าวพันธุ์อีต่าง ข้าว อีขาวใหญ่ ข้าวอีโป่ง ข้าวหมากเต็ง (เขลิง) หรือข้าวอินางน้อย ข้าวหาง หรือข้าวทิพย์ และข้าวสันเปาตอง

ข้าวเจ้า

ข้าวเจ้า ได้แก่ ข้าวเจ้าแดง ซึ่งมี วัตถุประสงค์อย่างชัดเจนคือ ปลูกไว้เพื่อ ทำข้าวปุ้น (ขนมจีน) เป็นหลัก

พันธุ์ข้าวนาคำ ทั้งข้าวเหนียวและ ข้าวเจ้าที่กล่าวถึงนี้ ปัจจุบันยังคงมีแค่ ข้าวเจ้าแดงอย่างเดียวเท่านั้นที่เหลืออยู่

การขาดแคลนข้าวหรือการไม่มี ข้าวเพียงพอต่อการกินของทุกคนใน ครอบครัว หมายถึง การขาดความมั่น คงทางด้านอาหารในระดับครอบครัว ถึงแม้ว่าจะมี ปู ปลา หรือพืชผักอย่างอื่น มากมาย แต่หากไม่มีข้าวสุกในกระติบ ไม่มีข้าวเปลือกในเล้า (ยุ้งฉาง) นั้น หมายถึงสภาวะของความไม่มั่นคงทาง ด้านอาหารของคนหรือครอบครัวนั้นๆ

การขาดแคลนข้าวเป็นปัญหา หลักและเป็นปัญหาหนักอกหนักใจของ ชาวบ้านผู้ประสบกับปัญหานี้ และมีมา ตั้งแต่ครั้งโบราณกาล หากกล่าวถึง เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในภาคอีสาน มีการสะท้อนปัญหานี้ปรากฏออกมา ผ่านวรรณกรรมพื้นบ้าน ดังคำที่ยก มาว่า "ทุกขบมีเสียผ้า ผาเฮือน (เรือน) ดีก็ยังพออี (ซุก) อยู่ ทุกขบมีข้าวอยู่

การเก็บหาของป่าและระบบตลาดในชุมชนกาลอ

วันพิชญ เพชรคง

จากการสังเกตของบรรพบุรุษในแอคติกของชุมชนกาลอว่า นำมีบุญคุณเพื่อใช้ทำนา อย่างไม่ เช่น ยางสยา อย่างไม่ ยางมีประโยชน์ในการใช้เป็นเชื้อเพลิง ดังนั้น พวกเราต้องช่วยกันดูแลรักษาป่า คำสอนดังกล่าวสืบเนื่องมาถึงคนรุ่นปัจจุบัน ซึ่งมักจะได้อินชาวบ้านกาลอพูดกันอยู่เสมอว่า การดูแลป่าไม้นั้นเป็นเรื่องของสายเลือด การดูแลป่าจึงเป็นภาระกิจภายใต้จิตสำนึกของทุกคนในชุมชนกาลอ

ชุมชนกาลอเป็นชุมชนเก่าแก่อายุประมาณ 300 กว่าปี ตั้งอยู่ที่ตำบลกาลอ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา สมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชนนับถือศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธบางส่วน

เนื่องจากพื้นที่ป่าส่วนใหญ่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน ทำให้ยากต่อการดูแล ชุมชนจึงพัฒนาการจัดการโดย

การกระจายอำนาจในการจัดการป่าให้กับตระกูลใหญ่ๆ ในชุมชนช่วยกันดูแลรักษา โดยสมาชิกในตระกูลใดที่ทำมาหากินในพื้นที่แห่งใดก็จะดูแลพื้นที่นั้น เช่น ตระกูลหะดี ทำมาหากินอยู่ในพื้นที่กือแยแะแะว ดูซงคือปู เบญญอกือจิ เบญญอบือซา จำปากอบอเกาะก็จะรับผิดชอบดูแลพื้นที่บริเวณนั้น

ผลผลิตจากป่าของแต่ละตระกูล และจำนวนคนที่เข้าไปเก็บหาของป่าในแต่ละครั้งขึ้นอยู่กับลักษณะของพื้นที่ และความใกล้ไกลของการเดินทาง

ระบบนิเวศป่ากาลอ

ป่ากาลอ เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ และมีการกระจายตัวของทั้ง พรรณพืช สัตว์ป่า แตกต่างกันไป ในแต่ละระบบนิเวศ ดังข้อมูลในตาราง

ระบบนิเวศ	ชื่อสถานที่	ทรัพยากรที่พบมาก	การใช้ประโยชน์
1. ยอดเขา	จาตุระเกอ	พืช สะตอ เหยียงนก กฤษณา ไทร บัวผุด กระวาน สัตว์ เลียงผา แม่น กวาง ลิง นกเงือก	เก็บสะตอ เหยียง เนียงนก สะตอ
2. ต้นเขา	บาตาแลตือเงาะ	พืช หลุมพอ จำปา เนียงนก สะตอ กาลอ สยา หว่า สัตว์ นก นกนางแอ่น หมึกวายุ	เก็บสะตอ เนียงนก
3. ป่าต้นน้ำ	ปูโจะโอร်บาตูบาฮาดะ	พืช สะตอ เนียงนก สยา กาลอ ไม้ไผ่ใหญ่ แอและบือชี หวาย กระพ้อ สัตว์ หมูป่า แม่น ชะนี กระเจง เสือ	เก็บสะตอ เนียงนก สมุนไพร หวาย กระพ้อป่า
4. ป่า	แดพงู	พืช สานสามใบ	
5. ป่าไร่	บาอูกาซาแก	พืช สะตอ เนียงนก กอ บัวผุด กระวาน สัตว์ ลิง เสือ	เก็บสะตอ เนียงนก กระวาน
6. เนินเขา	ป่าโงพงคอร		

ระบบนิเวศ	ชื่อสถานที่	ทรัพยากรที่พบมาก	การใช้ประโยชน์
7. สวน	คูขงคูปุ	พืช กระวาน บัวผุด สยา กาลอ ทุเรียน สะตอ เนียงนก สัตว์ ลิง ค่าง กระเจิง เม่น ไก่ป่า	เก็บกระวาน เนียงนก ทุเรียน สะตอ เม่น กระเจิง
8. พรุ	เจาะกาบ	พืช บัวผุด สยา ไทร กาลอ กฤษณา สัตว์ กระเจิง นกหว้า ชะนี ลิง หมูสัว มิ้ง กระวาน ไม้กฤษณา	เก็บน้ำผึ้ง เนียงนก สะตอ เหยียง
9. ปิง/ หนองน้ำ	ลูโบะไอร์อีแอ	พืช สะตอ เนียงนก ประ กอ สยา กาลอ หลุมพอ มะกอก สลิด กำนาน กูเล็ง บัวผุด ไม้ไผ่ใหญ่ สัตว์ กบภูเขา เต่าหกขา เลียงผา กวาง เม่น กระเจิง	เก็บสะตอ เนียงนก
10. ลำธาร	จาเขาะแล แดตือระ	พืช เนียงนก หวายข้อดำ ประ กอ สยา กาลอ หลุมพอ มะกอก กูเล็ง กำนาน กระวาน บัวผุด สัตว์ กบภูเขา เต่าหกขา เลียงผา กวาง เม่น กระเจิง เก้ง ปลา	เก็บเนียงนก กระวาน บัวผุด หวาย สะตอ จับปลา
11. น้ำตก	ปาโจปาตูฮาปา	พืช สวนยางพารา สวนผลไม้ สัตว์ ปลาแก้มขี้ ปลาตุ๊ก ปลาช่อน ปลาทิง ปลาชิว ตะพาบ เต่า	กรีดยาง ผลไม้จากสวน เก็บสะตอ หาดปลา

วิธีการเก็บหาของป่าให้อั่งยืน

สะตอ เป็นของป่าที่มีราคาสูง ดังนั้นจึงมีผู้เข้าไปเก็บหาจำนวนมาก เทคนิคและวิธีการเก็บหาจะมีความแตกต่างกันไป เช่น บางคนเข้าไปจับจองต้นสะตอโดยการถางรอบๆ โคนต้นก่อนที่สะตอจะแก่เมื่อสะตอแก่ก็จะนำลิงขึ้นมาเก็บสำหรับต้นที่มีความสูงมากๆ แต่ถ้าต้นที่มีความสูงไม่มากก็จะใช้คนปีน การเก็บหา

“สะตอ ผลผลิตจากป่าชุมชนกาลอ”

จะไม่มีการโค่นต้นอย่างเด็ดขาด บางคนจะหาสะตอในช่วงที่สะตอแก่แล้ว ซึ่งจะนำลิงมาด้วย และถ้าพบเห็นต้นที่มีคนอื่นจองไว้แล้วก็จะไม่มีการละเมิดสิทธิในการจับจองนั้น ก็จะหาต้นอื่นต่อไป วิธีการเก็บก็เหมือนกับวิธีแรก และจะเก็บเฉพาะส่วนที่สามารถกินได้เท่านั้น ถ้าฝักอ่อนก็จะไม่เก็บ

เหยียง เป็นของป่าอีกชนิดที่นิยมบริโภค และมีราคาดี สมัยก่อนจะมีในสวนของแต่ละบ้าน จะไม่มีการเก็บหาในป่าแต่ปัจจุบันหลังจากมีการส่งเสริมการทำสวนยาง ซึ่งมีข้อห้ามไม่ให้มีต้นไม้อื่นในสวนยางพาราทำให้ชาวบ้านต้องเข้าไปเก็บหาในป่า

วิธีการเก็บหาจะเก็บก็ต่อเมื่อฝักสุกแล้วหล่นลงพื้นจะไปเก็บฝักเหยียงบนต้น เมื่อเก็บฝักแล้วก็จะแกะเมล็ดออกหลังจากนั้นจะนำไปขายทั้งเมล็ดหรือนำเมล็ดไปเพาะก่อนแล้วนำไปขายซึ่งราคาจะสูงกว่า

เหียงนก เป็นของป่าที่มีการเก็บหามากพอๆ กับ สะดอเพราะเป็นที่นิยมของชาวบ้าน อีกทั้งมีปริมาณมากขึ้น อยู่เป็นหย่อมๆ ในพื้นที่ป่า วิธีการเก็บหาจะสังเกตจากฝักของเหียงนกกว่าอ่อนหรือแก่โดยสังเกตว่าถ้าฝักไหนแก่จะมองเห็นเป็นเม็ดกลมๆ ถ้ายังอ่อนอยู่เม็ดจะแบน การเก็บจะเก็บเฉพาะฝักที่แก่ โดยจะใช้คนปีนขึ้นไปเก็บแล้วนำมาขายทั้งฝัก ราคาประมาณ 6-30 บาทต่อฝัก

กระวาน เป็นเครื่องเทศใช้สำหรับปรุงอาหาร กระวานจะขึ้นอยู่บริเวณทั่วๆ ไปของป่า โดยเฉพาะบริเวณที่มีไม้ล้มตายหรือป่าเริ่มฟื้นตัวเป็นส่วนใหญ่ การเก็บหากระวานจะเก็บเฉพาะกระวานที่มีเมล็ดแก่เท่านั้น โดยการแกะเปลือกดู ซึ่งถ้ายังไม่แก่ก็ปล่อยทิ้งไว้ให้แก่และกลับมาเก็บอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งในชุมชนกาลอ มีจำนวนผู้เก็บหาไม่มากนัก

ประและก่อ จะมีวิธีการเก็บที่เหมือนกัน คือ จะรอให้ประหรือก่อสุก และหล่นจากต้นจึงเข้าไปเก็บหา จะไม่มีการเก็บบนต้นเพราะแต่ต้นนั้นสูง และไม่สามารถให้ลิงขึ้นไปเก็บได้ สำหรับก่อนนั้นจะขายเมล็ดได้เลย ส่วนประนั้นจะนำไปคองก่อน โดยการคองกับเกลือ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “คองเกลือ” เมื่อกินได้แล้วก็จะนำมาขาย

การเก็บหาผักก่อกของชาวบ้าน

ทุเรียน ทุเรียนจะพบในสวนดงของแต่ละตระกูลเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งระบบสวนดงนั้น คือสวนป่าของครอบครัว จะไม่มีการแบ่งที่ดินกัน แต่จะแบ่งปันผลผลิตให้กับสมาชิกในครอบครัว การปลูกผลไม้ในสวนดงจะไม่มีการตัดต้นไม้ใหญ่ในป่าออก เมื่อถึงฤดูกาลเก็บหาผลผลิต ก็จะมีการถางหญ้ารอบๆ โคนเท่านั้น เพื่อให้เป็นการเห็นทุเรียนได้ง่ายเมื่อทุเรียนสุก และ

หล่นจากต้น ซึ่งทุเรียนบ้านจะเก็บเมื่อหล่นจากต้นเท่านั้น ในช่วงแรกของฤดูกาลจะขายทั้งลูกเพราะ

ทุเรียนที่ป่ากาลอ

ราคาแพง ราคาประมาณลูกละ 10 บาท โดยขายให้พ่อค้าในหมู่บ้าน หรือเจ้าของสวนวางขายเองในชุมชน ในบางครั้งจะมีพ่อค้าจากภายนอกมาซื้อ

หวาย เป็นพืชที่สามารถเก็บหาได้ทั้งปี ส่วนมากจะเข้าไปเก็บหาเพื่อนำมาใช้ในครัวเรือนเท่านั้น ซึ่งมีการเก็บหาทั้งยอดหวายและลำแก่ (หวายเส้น) ยอดหวายจะนำมากินในครัวเรือนหรือบางคนเก็บหามาเพื่อเพื่อนบ้านด้วย ส่วนลำหวายจะนำมาจักสานเพื่อใช้ในครัวเรือน ชนิดของหวายที่เก็บหาจะมีทั้งหวายขาวสาร หวาย ขั้วดำ หวายนวย ฯลฯ

เห็ดโคน เห็ดโคนในป่ากาลอส่วนมากมักขึ้นอยู่บริเวณจอมปลวก การเก็บหาจะเก็บเฉพาะดอกที่ยังไม่บาน ชาวบ้านมีการเก็บหาเห็ดโคนเพื่อบริโภคในครัวเรือน หรือแจกจ่ายเพื่อนบ้านเท่านั้น

น้ำผึ้ง ต้นไม้ที่ผึ้งทำรังมากที่สุดในป่ากาลอ คือ ต้นญวน ส่วนวิธีการเก็บนั้นต้องมีการหาผึ้งก่อน ซึ่งบางครั้งอาจมีการกลับไปหาในบริเวณที่เคยเก็บหาเมื่อปีก่อน ในการเก็บน้ำผึ้งจะมีการเตรียมเถาชนิดหนึ่งที่เรียกกันว่า “มีอรอ” ซึ่งมีคุณสมบัติในการใช้รมควันให้ผึ้งบินออกจากรัง วิธีการเตรียมก็คือนำมาตัดเป็นท่อนยาวประมาณ 1 เมตรแล้วทุบให้แตก จากนั้นนำไปตากให้แห้ง การขึ้นไปรมควันโดยการตอกไม้ จากนั้นก็จะนำเถามีอรอมารุมควันให้ผึ้งบินหนีไป แล้วจะตัดน้ำผึ้งบริเวณที่คล้ายโหนดแก้ว เพราะจะมีน้ำผึ้งมากและไม่เป็นการฉานางพญาผึ้ง จากนั้นก็ใช้กรอกบีบลงมาให้คนที่รออยู่ข้างล่าง ในการเก็บน้ำผึ้งแต่ละครั้งจะใช้คน

ตารางที่ 1 แสดงผลผลิตจากป่าตามฤดูกาลที่ชุมชนเข้าไปใช้ประโยชน์

[illegible]

ประมาณ 3-4 คน

สำหรับราคาของน้ำผึ้งจะขายขวดละประมาณ 200-250 บาท โดยขายให้กับชาวบ้านในชุมชน หรือคนจากภายนอกชุมชน

การตลาดในชุมชน

สำหรับตลาดของป่าที่เก็บหาได้นั้นจะมีการค้าขายกันในตลาด 3 แห่งคือ

1. การขายตรงในชุมชน เช่น สะดอ เหยียง เนียง เนียงนก น้ำผึ้ง ซึ่งผู้มาซื้อจะนำไปบริโภคในครัวเรือน และมีการวางขายกันหน้าบ้านของตนเองโดยทำเป็นร้านค้าหน้าบ้าน

2. การขายต่อให้กับแม่ค้าในชุมชนเพื่อนำไปขายต่อในตลาดนัดชุมชนที่มีเกือบทุกชุมชนของชุมชนมุสลิมจะมีตลาดนัดกลางวันและตลาดนัดกลางคืน ซึ่งจะมีราคาถูกกว่าตลาดอื่นๆ ของป่าที่นำไปขาย เช่น สะดอ เนียง เนียงนก ทุเรียน ฯลฯ แม่ค้าที่รับซื้อก็มีน้อยประมาณ 2-3 คนต่อชุมชน ซึ่งตลาดนัดชุมชนในชุมชนมุสลิมนั้นมีตลาดนัดกลางวัน มีมาประมาณ 100 กว่าปีแล้ว โดยจะมีคนจากหลายๆ พื้นที่มาขายของ เนื่องจากความแตกต่างกันของผลผลิตในแต่ละชุมชนนั่นเอง เช่น คนปัตตานีจะนำปลาทะเล หรือผ้ามาขาย ส่วนคนกาลลอจะขายเนื้อวัว สะดอ เนียง เนียงนก (ยุคแรกๆ จะนำของมาแลกเปลี่ยนกัน โดยนำปลาแห้ง เกลือ แลกกับสะดอ เนียง ฯลฯ) ส่วนคนโกตาบารู ซึ่งเป็นชุมชนใกล้เคียงจะนำข้าวสารมาขาย ซึ่งปริมาณข้าวจะไม่มากเหมือนในปัจจุบัน เพราะปัจจุบันคนในชุมชนทำนาอ้อยลง

นำผลผลิตจากป่ากาลลอสู่ตลาด

3. การขายให้แก่พ่อค้าคนกลาง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนในชุมชนกาลลอเอง โดยจะซื้อในราคาที่ขายตามตลาดนัดชุมชน หลังจากนั้นจะนำไปขายต่อในตลาดยะลา ซึ่งของป่าที่ขาย ได้แก่ สะดอ เนียง เนียงนก เหยียง กระวาน และยังมีการนำผลผลิตไปขายยังประเทศมาเลเซีย นอกจากนั้นก็มีการซื้อสะดอในช่วงที่ราคาถูกๆ แล้วนำไปดองเพื่อขายให้แก่คนประเทศมาเลเซีย

ศาสนากับการเก็บหาของป่าอย่างยั่งยืน

ตามหลักศาสนาอิสลามมีความเชื่อว่า เราจะเก็บหาของป่าได้เมื่อเราสามารถใช้ประโยชน์ได้เท่านั้น ถ้าเก็บมาแล้วไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้จะถือว่าบาป เพราะของสิ่งนั้นยังสามารถทำให้เกิดประโยชน์อย่างอื่น ๆ ได้อีก

การที่ห้ามเก็บผลผลิตที่ใช้ประโยชน์ไม่ได้ เพราะถือว่าผลผลิตเหล่านั้นยังสามารถขยายพันธุ์และยังสามารถช่วยคนอื่นด้วย เช่น สัตว์ต่างๆ จะได้มากิน และยังช่วยในการขยายพันธุ์ด้วย นอกจากนั้นการปลูกต้นไม้แต่ละครั้ง ถ้าถึงเวลาสมควรออกผลผลิตแล้ว แต่ยังไม่ออกผล แต่ชาวบ้านจะไม่โค่นทิ้งเพราะมีความเชื่อว่าสามารถเป็นที่พึ่งของอย่างอื่นได้ เช่น ให้นกเกาะ คนใช้เป็นที่ร่มเงา ซึ่งถือว่าคนๆ นั้นได้บุญมาก

ตามหลักศาสนาอิสลามได้กำหนดประเภทสัตว์ที่กินได้และกินไม่ได้ เช่น นก ให้สังเกตว่าเวลาเกาะกิ่งไม้ นกตัวนั้นจะวางเท้าอย่างไร ถ้าวางเท้าหน้า 3 นิ้ว หลัง 1 นิ้ว ศาสนาอนุญาตให้กินได้ แต่ถ้าวางเท้าหน้า 2 นิ้ว หลัง 2 นิ้ว ศาสนาห้ามกินสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ สัตว์เลื้อยคลาน และสัตว์ 4 เท้าที่อาศัยบนต้นไม้ เช่น กระรอก บ่าง ลิง ค่าง ชะนี ศาสนาห้ามกิน แมลงทุกชนิดห้ามกิน ยกเว้นตั๊กแตนนา และตั๊กแตนข้าวโพด

สัตว์ป่าที่ศาสนาอนุญาตให้กินได้ เช่น กวาง เก้ง กะทิ้ง ควายป่า กระเจิง เม่น เนื้อทราย และสัตว์อื่นๆ อีกไม่กี่ชนิดเท่านั้น ศาสนาไม่ได้ห้ามเฉพาะการกินเท่านั้น ยังห้ามนำอวัยวะต่างๆ มาใช้ประโยชน์ หรือจับมาขายด้วย ตามหลักศาสนาถือว่าไม้ไม่สามารถเป็นสินค้าได้อนุญาตให้ตัดเพื่อใช้สอยเท่านั้น

ข้อเสนอแนะ

1. การรวมตัวประท้วงรัฐบาลของชาวนบ้านเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะทำให้เกิดผู้นำที่เข้มแข็ง และความสามัคคีในระหว่างชาวนบ้าน รัฐควรพิจารณาประเด็นการรวมตัวของชาวนบ้านในเชิงบวก และหาแนวทางที่จะเสริมความเข้มแข็ง หรือยุทธวิธีที่จะนำเอาศักยภาพของชุมชนมาใช้เพื่อเปลี่ยนพลังมวลชนเหล่านี้ไปสู่การพัฒนาที่เหมาะสมต่อไป
2. จากการศึกษาแสดงให้เห็นว่าการที่รัฐไม่ให้ความช่วยเหลือแก่ชาวนบ้าน เพื่อที่จะกดดันชาวนบ้านให้ออกจากพื้นที่ป่าเองนั้นไม่เป็นผลดีมากนัก จะทำให้อาชีพการให้ความช่วยเหลือนี้เป็นยุทธวิธีที่จะให้ชาวนบ้าน เข้ามาร่วมกับรัฐในการดูแลรักษาป่าอย่างมีประสิทธิภาพกับรัฐ
3. นโยบายของรัฐที่ต้องการอพยพชาวนบ้านออกจากพื้นที่ป่าควรจะมีการพิจารณาใหม่ ชาวนบ้านควรจะมีส่วนร่วมในการรับรู้และตัดสินใจ เพราะการอพยพชาวนบ้านออกจากพื้นที่ป่าโดยขาดกระบวนการที่เหมาะสมมักจะนำมาซึ่งความขัดแย้งและต่อต้านของชาวนบ้านต่อรัฐอยู่เสมอ
4. เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรจะต้องเปิดใจให้กว้างและปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อชาวนบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่า บางหมู่บ้านก็มีศักยภาพที่จะดูแลรักษาป่าช่วยกรมป่าไม้ได้ มากกว่าการคิดว่าคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าคือผู้ที่ทำลายป่า และจะต้องแก้ไขด้วยการอพยพคนออกจากพื้นที่ป่าเพียงอย่างเดียว นอกจากนั้นควรจะยอมรับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวนบ้านใช้ในการจัดการป่าด้วย
5. การถ่ายทอดเทคโนโลยี หรือการนำโครงการต่างๆ เข้าสู่หมู่บ้านควรพิจารณาถึงความเหมาะสมต่อสภาพสังคมวัฒนธรรม และความเชื่อ โดยการไม่ละเลยเทคโนโลยีพื้นบ้านที่มีการดำเนินการอยู่ในท้องถิ่น
6. องค์การพัฒนาเอกชนและรัฐ ควรจะเชื่อใจและร่วมกันทำงาน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ แนวคิด เพื่อเสริมสร้างให้ชุมชนมีการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป ซึ่งจะส่งผลดีมากกว่าที่ส่งฝ่ายต่างทำ

เอกสารอ้างอิง

- BARON, R.A. AND D. BYRNE. 1991. *Social Psychology Understanding Human Interaction*. 6th ed., Simon & Schuster Inc., USA
- COLCCHESSTER, M. 1994. *Salvaging Nature Indigenous People, Protected Area and Biodiversity Conservation*. Discussion paper No.55. United Nations Research Institute for Social Development/World Rainforest Movement/World Wide Fund For Nature, Switzerland.
- COOPER, J AND R. H. FAZIO. 1984. "A New Look at Dissonance Theory" *Advances in Experimental Social Psychology Theorizing in Social Psychology : Special Topics*, V 17 : 229 - 265.
- DLRP, RRAFA, AND RECOFTC. 1995. *Natural Resource Management Planning for Sustainability by Community Participation*, Ban Sam Phak Nam, Tambon Na Nong Thum, Amphoe Chum Phae, Chungwat Khon Kaen. Bangkok, Thailand.
- KHON KAEN REGIONAL FOREST OFFICE. 1995. *Survey of Dong Lan National Reserve Forest in Phu Pha Man, Chum Phae and Si Chum Phu district*. Khon Kaen, Thailand.
- MAKARABHIRON, P. 1996 *The Development of Community Forestry, Agroforestry, and Forestry Extension in Thailand*. (unpublic)
- SUKWONG, S. 1996. *Development and Forestry in Thailand*. Paper presented at the Workshop on Economic Integration and Environmental Policy Making in Southeast Asia, Jakarta, Indonesia.

(ต่อจากหน้า 29)

การเก็บหาของป่าและระบบตลาดในชุมชนกาลอ

จากหลักคำสอนของศาสนาอิสลามข้างต้นนี้ทำให้ชาวนบ้านที่เข้าไปเก็บหาของป่ายึดเป็นคติประจำใจในการเก็บหาของป่าแต่ละอย่างทำให้สามารถเก็บหาของป่าได้อย่างยั่งยืนจนถึงปัจจุบันนี้

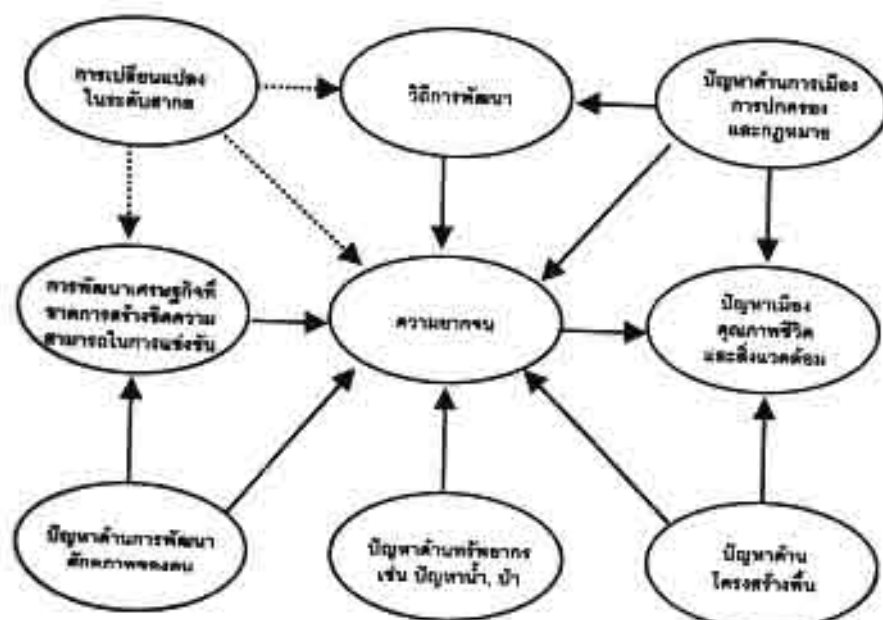
การฟื้นฟูระบบนิเวศ เพื่อความหลากหลายทางชีวภาพ

ศาสตราจารย์ ดร.วิสุทธิ ไบไบ
ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

การอยู่ดีกินดีของชาวไทยในชุมชนท้องถิ่นที่หลากหลายทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตไทยในอดีตตั้งอยู่บนพื้นฐานด้านเกษตรกรรมที่มีความมั่นคงและมั่นคงของระบบนิเวศที่สมบูรณ์ ดังจะเห็นได้จากคำกล่าว "ในน้ำมีปลาในนามีข้าว" และ "ทรัพย์สินในดินสิ้นในน้ำ" ที่พูดติดปากชาวไทยในอดีตอันยาวนานซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตไทยที่อาศัยอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ บรรพชนไทยได้นำเอาทรัพยากรชีวภาพที่มีอยู่โดยรอบชุมชนมาใช้อย่างทะนุถนอมยั่งยืนยาวนาน

มานับเป็นร้อยปีพันปีจนกลายเป็น "เทคโนโลยีพื้นบ้าน" ที่สืบสานถ่ายทอดกันเรื่อยมาอันถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวไทยอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกษตรกรรม การเพาะปลูก พืชพันธุ์ธัญญาหาร การประมง การเลี้ยงสัตว์ การหาอาหารและยาสมุนไพรจากป่า ซึ่งล้วนแต่มีคุณค่าต่อสังคมพื้นบ้านติดต่อกันมาอย่างยาวนาน หลายยุคหลายสมัยในรูปแบบลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียงของครอบครัวและของชุมชนที่มีความเอื้ออาทรต่อกันและกันฉันพี่น้องตามวัฒนธรรมและ

วิถีชีวิตไทย จนกระทั่งประมาณ 40 ปีที่แล้วเมื่อประเทศไทยได้นำเอาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแบบตะวันตกมาใช้เพื่อขยายฐานทางด้านอุตสาหกรรมอย่างไม่ระมัดระวัง รวมทั้งการบุกเบิกและทำลายพื้นที่ป่าที่มีคุณค่าทางด้านทรัพยากรชีวภาพจนทำให้เศรษฐกิจเจริญเติบโตเป่งบานอย่างรวดเร็วแบบฟองสบู่บนฐานที่ไม่มั่นคงและไม่ยั่งยืนซึ่งนำไปสู่การล่มสลายของสังคมครอบครัวของชาวชนบทอันเนื่องจากการละทิ้งฐานบ้านเรือนจากภาคเกษตรกรรมเข้ามาทำงานทำในภาคอุตสาหกรรมในเมืองใหญ่ที่ไม่ใช่รากฐานที่แท้จริงของสังคมและวัฒนธรรมไทย ผลกระทบจากการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืนดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาตามมามากมายทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตจนนำไปสู่ความยากจน (ภาพที่ 1) ดังเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ภาพที่ 1 ความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ของปัญหาสำคัญของประเทศไทย (ดัดแปลงจากเอกสารสภาวิจัยแห่งชาติ 2540)

* ดัชนีบ่งชี้และเตือนเรื่องจากการขยายในการพัฒนา
วิชาการวิจัยปฏิบัติการเพื่อการพัฒนา: กิจกรรม ชุมชนมี
ส่วนร่วมแล้วหรือยัง? 23-25 มิถุนายน 2543 ณ โรงแรม
ดิมาเนีย จ. นครราชสีมา

การฟื้นฟูระบบนิเวศเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพให้กลับมามีสภาพอุดมสมบูรณ์และได้สมดุลใหม่นั้น คงต้องมองไปถึงต้นเหตุของการสูญเสียป่าเสียก่อน เราพอมองเห็นภาพกว้างๆ ว่าการสูญเสียสภาพป่านั้นเกิดจากสาเหตุอะไร และจะแก้ปัญหาอย่างถูกต้องได้อย่างไร การแก้ปัญหาตรงส่วนนี้เราอาจนำหลักพุทธปรัชญาอริยสัจ 4 ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรจ มรรค มาใช้ได้ เพราะว่าที่จริงแล้วเรารู้ถึงความเป็นทุกข์ (ความไม่สบาย ความยากจน) เรารู้สาเหตุของทุกข์หรือสมุทัย ทั่วรู้ความดับทุกข์หรือนิโรจ แต่เรายังไม่ได้ทำหรือปฏิบัติการที่จะนำไปสู่หนทางแห่งความดับทุกข์ได้อย่างแท้จริง ซึ่งก็คือมรรค (ทางนำไปสู่ความดับทุกข์)

ปัญหาที่เกิดขึ้นในเมืองไทยก็คือเรื่องการสูญเสียป่าที่เราทำมานานแล้ว แต่การแก้ไขปัญหายังได้ช้าและไม่ค่อยทันเหตุการณ์สักเท่าไร วิธีแก้ปัญหาคือความทุกข์หรือความยากจน และหนทางดับทุกข์มีหลายวิธี ที่จริงเรารู้เกือบทุกอย่างแล้ว แต่ยังไม่ได้ลงมือทำกันอย่างจริงจังจึ่งเท่านั้น ในโลกยุคโลกาภิวัตน์สมัยนี้ข้อมูลข่าวสารมันท่วมท้นไปหมด จนมีคำกล่าวที่ว่า "มลพิษทางข้อมูลข่าวสาร" บางทีเราไม่รู้ข้อมูลมากมายจนไม่รู้จะทำอะไรกับมัน ซึ่งคล้ายๆ กับว่า "ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด" เพื่อให้เห็นภาพรวมว่าสถานการณ์สิ่งแวดล้อมโลกที่เสื่อมโทรมลงจนถึงขั้นวิกฤตอาจดูได้จากบทวิเคราะห์และสังเคราะห์ของ UNEP หรือองค์การสิ่งแวดล้อมโลกที่ (ถูกรวบ) สรุปไว้ในภาพรวมของความเป็นไปของโลกในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา มันเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยต้นเหตุก็มาจากความยากจนเรื้อรังของชาวโลกส่วนใหญ่ และความยากจนเรื้อรัง

เอกสารส่งท้ายศตวรรษที่ 20 UNEP Reports : GEO2000

ปัญหาดังแวดล้อมโลก :

- ระบบนิเวศป่าเขตร้อนถูกทำลายจนเกินแก่
- การขาดแคลนน้ำอย่างรุนแรง
- ความสามารถในการผลิตทางเกษตรน้อยลงเนื่องจากการสูญเสียหน้าดิน
- การแพร่กระจายพืชพิษตามแนวชายฝั่ง และสาหร่ายในทะเลเนื่องจากการใช้ปุ๋ยเคมีอย่างเข้มข้น

ต้นเหตุ : 1. ความยากจนเรื้อรังของพลโลกส่วนใหญ่

2. การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยของพลโลกส่วนน้อย

ผล : เกิดความเสื่อมโทรมด้านสภาพแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ ถูกทำลายมากทำให้ยังมีชีวิตอยู่พันธุ์จำนวนมาก

ทางแก้ : 1. ประเทศที่พัฒนาแล้วต้องลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติลง 90%

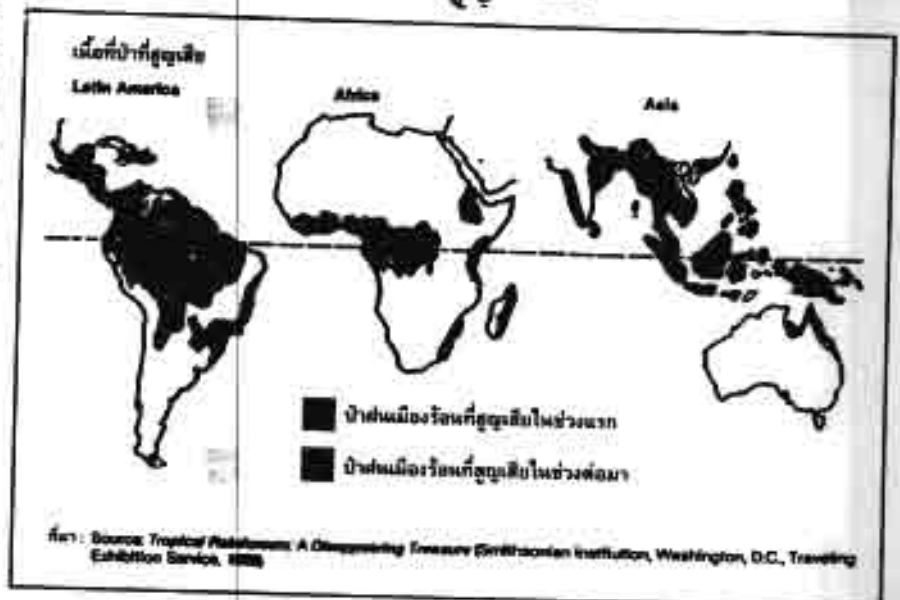
2. การร่วมมืออย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้นของนานาชาติ การศึกษาที่ดีขึ้น การมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่น คนในชาติและองค์กรนานาชาติในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ดังกล่าวนำไปสู่การทำลายทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่รู้ตัว ประกอบกับกระแสโลกภิวัตน์ผสมผสานกับทุนนิยมที่ไหลทะลักเข้ามา ทำให้ประเทศที่มีทรัพยากรชีวภาพมากมายอย่างเช่นประเทศไทยถูกกระทบอย่างมาก และนำไปสู่ผลเสียหายระยะยาว นั่นคือการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ หักปละและวัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิตไทยที่อาจหมายถึง การทำลายชาติโดยปริยาย กระบวนการตรงนี้เป็นห่วง และคงจะต้องใช้ความพยายามที่จะรื้อฟื้นให้กลับคืนมาให้ได้ ความทุกข์อันเนื่องมาจากความยากจนที่เห็นกันอยู่ทั่วไปและเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ต้นเหตุแห่งความยากจนก็เห็นอยู่แล้ว และเราๆ ท่านๆ ก็เห็นหนทางแก้ทุกข์แห่งความยากจนกันอยู่แล้ว ทางแก้ก็มีแล้วแต่ยังไม่บรรลุมรรค อย่างเช่นเขาบอกว่าประเทศที่พัฒนาแล้วต้องลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติลง 90% อันนี้เป็น Recommendation จาก UNEP Reports : GEO 2000 ซึ่งมันคงเป็นไปได้หรือเป็นไปได้ยาก เพราะประเทศที่ยากจนทั้งหลายจะไปบอกให้ประเทศที่พัฒนาแล้วทำอย่างที่ประเทศยากจนต้องการนั้นมันเป็นไปไม่ได้ยาก มีแต่เขาจะมาบอกให้เราทำอะไรเท่านั้น

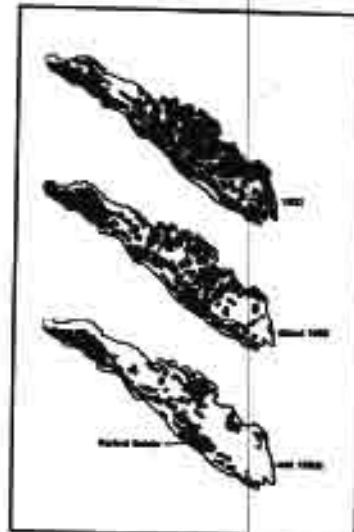
ฉะนั้นมันก็มีอยู่ทางหนึ่งที่เป็นไปได้ คือ เราต้องพึ่งตนเองอย่างมากๆ ด้วยการฟื้นฟูสภาพธรรมชาติต่างๆ ที่ได้ถูกทำลายไปให้กลับฟื้นคืนมาสู่สภาพที่อุดมสมบูรณ์ใหม่เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม การที่เราจะพึ่งพาจากภาครัฐคงยาก เพราะขณะนี้ผู้บริหารรัฐบาลกำลังยุ่งอิงงู่งงเหมือนกันในเรื่องของการเมืองและการปกครอง เพราะฉะนั้นการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงต้องการความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้นทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติ สิ่งนี้เป็นกระบวนการหนึ่งที่กำลังเกิดขึ้น การศึกษาที่ดีขึ้น การมีส่วนร่วมของบริษัชนานาชาติอันนี้ก็ยากอีกเหมือนกัน เราต้องช่วยกันเองให้มากที่สุดซึ่งตรงกับพุทธปรัชญา "ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน" ถ้าเราไม่ช่วยตัวเองแต่หวังพึ่งคนอื่นให้ช่วยก็เห็นที่จะยาก ความยากจนเรื้อรังตรงนี้มีความจริง ภาพจากชุมชนอีสานที่เคยมีแต่ความสันติสุข มีวัฒนธรรมอันดีงามหลายต่อหลายอย่าง ถูกกระแสการพัฒนาอย่างไม่ยั่งยืนทำให้ครอบครัแตกสลาย สังคมล่มสลายสภาพเช่นนี้เกิดมาจากต้นเหตุการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมกับการพัฒนาด้านเกษตรกรรมยุคใหม่ที่ไม่ยั่งยืนการ

พัฒนาด้านอุตสาหกรรมก็เพื่อสนอง
 ตอบต่อประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว
 ไม่มีมาตรการควบคุมประชากรที่
 ชัดเจนและไม่มีประสิทธิภาพ ประเทศ
 ไทยทำได้ดีในส่วนของควบคุม
 ประชากร แต่ในขณะเดียวกันหลาย
 ประเทศทำไม่ได้ ประเทศที่ร่ำรวยก็ทำ
 ได้ยาก ผลจากการพัฒนาต่างๆ เหล่านี้
 นำไปสู่ผลกระทบหลักใหญ่ๆ 2 ประการ
 ที่เรารวมกันดี คือ การทำลายชั้น
 บรรยากาศโลกที่เรียกว่า Global
 Climate Change และการทำลายความ
 หลากหลายทางชีวภาพ (Loss of
 Biodiversity) อันนี้ก็ชัดเจนและเป็น
 ที่มาของการประชุมสหประชาชาติ
 เรื่องสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาเมื่อเดือน
 มิถุนายน พ.ศ. 2535 และนำไปสู่การ
 ยกร่างอนุสัญญาว่าด้วยความหลาก
 หลากหลายทางชีวภาพซึ่งเป็นหลักการที่
 ทุกชาติจะต้องร่วมกันอนุรักษ์และการ
 ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพอย่าง
 ยั่งยืน ซึ่งเป็นกระแสของโลกซึ่ง
 เรารวมกันคืออยู่ เนื่องจากความหลาก
 หลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่อย่างอุดม
 สมบูรณ์ในพื้นที่ทั่วไปในบริเวณแถบ
 ศูนย์สูตรได้ถูกทำลายไปค่อนข้างมาก
 (ภาพที่ 2) รวมทั้งประเทศไทยด้วย เรา
 จะแก้ปัญหาการสูญเสียทรัพยากร
 ชีวภาพที่ทรงคุณค่าเช่นนี้กันอย่างไร
 อันนี้เป็นเรื่องยาก เราจะให้เห็นภาพได้
 ชัดเจนกว่าการทำลายความหลาก
 หลากหลายทางชีวภาพนั้นมันเป็นไปทั่วโลก
 ดังนี้คือกระแสโลกาภิวัตน์จากการ
 พัฒนาอย่างไม่ยั่งยืน ในเอเชีย ตัวอย่าง
 ที่เห็นได้ชัดเจนคือเพื่อนบ้านใกล้ๆ
 เราที่เกาหลุมตรา ประเทศอินโดนีเซีย
 ประเทศเวียดนาม และประเทศไทย
 ดังแผนภาพที่แสดงในภาพที่ 2

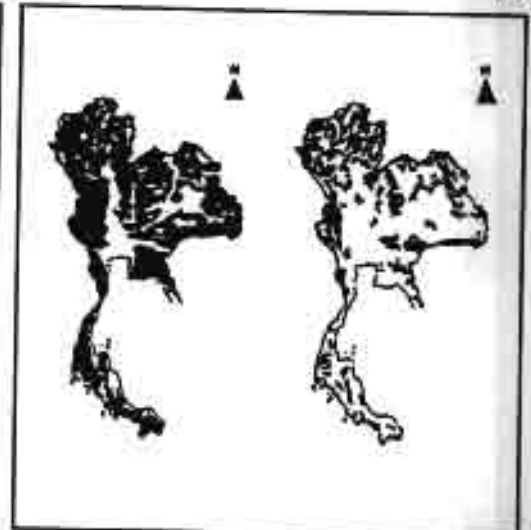
ภาพการสูญเสียป่า

(ก)

(ข)

(ค)

(ง)

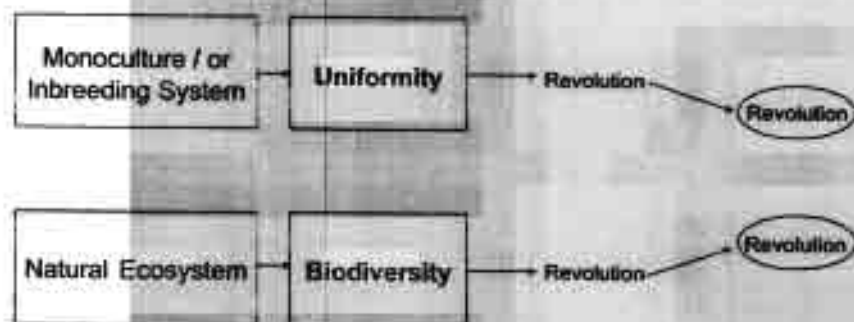
ภาพที่ 2 (ก) แผนที่โลก (ข) เกาหลุมตรา ประเทศอินโดนีเซีย (ค) ประเทศไทย (ง) ประเทศเวียดนาม
 (ก, ข, ง, จ, จาก World Resources Institute, 1995; ค. จากสมศักดิ์ สุขวงศ์ สวคศ พฤษภาคม 2536)

อย่างนี้เมื่อมีการพัฒนาเข้าไป เมื่อเริ่มสร้างถนนเข้าไป เหมือนสายเลือดที่นำเอาวัตถุดิบ เอาอาหารเข้าสู่บริเวณที่บริสุทธิ์แล้วชักจูงให้เกิดการทำลาย เช่นเดียวกับมะเร็งที่จะเริ่มต้นจากจุดเล็กๆ มีการพัฒนาและมีสายเลือดเข้าไป สายเลือดนั้นนำเอาอาหารไปเลี้ยงเนื้อร้ายที่มันเกิดเป็นจุดเล็กๆ ตรงนี้ ตรงนี้ คงจะโทษใครไม่ได้ ชาวบ้านอาจจะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ โทษใครไม่ได้จริงๆ นอกจากผู้บริหารและหรือผู้นำหรือผู้กำหนดนโยบายของประเทศ มีภาพการ์ตูนจากหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ที่สะท้อนให้เห็นกระบวนการทุนนิยมของโลกได้ชัดเจน กระบวนการทุนนิยมที่เข้ามาเข้ามาเพื่ออะไรเราคงจะทราบกันดี มันไม่ได้เข้ามาโดยตรงสู่ชุมชน แต่ผ่านมาทางผู้บริหารหรือผู้นำทางการเมือง และนำมาสู่ชาวบ้าน ซึ่งก็ส่งผลทำให้เกิดความยากจนอย่างที่เราเห็นกันอยู่ ตรงนี้มีการแก้ไขได้เหมือนกัน ถ้าเรามีจิตสำนึกที่ดี มีความรู้ที่ดี อาจจะหาวิธีทางที่ดีเพื่อแก้ไขปัญหา เพราะไม่เช่นนั้นสิ่งที่เรากำลังทำมันก็เป็นเหมือนกับไฟไหม้ฟางกองเล็กๆ ที่พยายามผลักดันให้เกิดการแก้ปัญหา แต่ประเด็นใหญ่มันอยู่ตรงที่สังคมเราเป็นสังคมที่หล่อหลอมมาโดยการปกครองในแบบที่ผู้นำเป็นใหญ่และมี

อำนาจอย่างเคยเป็นมาในอดีต เป็นสังคมอุปถัมภ์ที่พยายามพึ่งพาผู้ปกครองหรือผู้มีอำนาจผู้มีอิทธิพล

ในความหลากหลายทางชีวภาพ อยากให้เห็นภาพความหลากหลาย (diversity) เมื่อเทียบกับความไม่หลากหลายหรือความเป็นแบบเดียวกัน (uniformity) (ภาพที่ 3) ในระบบนิเวศธรรมชาติตรงนี้จะเห็นได้ชัดว่ามันมีความแตกต่างกัน มันมีความหลากหลายและมีความซับซ้อนโยงใยกันมากและละเอียดอ่อน ในสภาพความหลากหลายทางชีวภาพอย่างที่เคยเป็นในบ้านเรา และอีกหลายๆ ประเทศที่อยู่ในเขตร้อน มันจะเป็นในลักษณะที่หลากหลายและซับซ้อนที่แตกต่างกันตามกระบวนการและกลไกการเกิดวิวัฒนาการ (evolution) ที่สร้างสรรค์ขึ้นมาเป็นชีวิตหรือชีวมณฑล (biosphere) ของโลกใบนี้ แต่กระแสการพัฒนาที่พยายามเข้ามาเพื่อแก้ปัญหาความยากจนตามวิธีคิดของฝรั่งหรือแบบตะวันตก คือพยายามที่จะทำการปลูกพืชเชิงเดี่ยว (monoculture) เพื่อให้เกิดผลผลิตสูง เพื่อให้เกิดรายได้สูง แต่เสร็จแล้วผลที่มันเกิดย้อนกลับก็คือ ป่าถูกทำลายมากขึ้น ความหลากหลายทางชีวภาพถูกทำลายมากขึ้นและเกิดความยากจนมากขึ้น เพราะ

ภาพที่ 3 เปรียบเทียบผลกระทบที่จะเกิดจาก Inbreeding System (monoculture) กับ Natural Ecosystem

มีอะไร อันนี้เป็นวัฒนธรรมตะวันตก โดยแท้ คือการแสวงหาความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งมันเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน แต่ในบ้านเราหรือในภูมิภาคเราที่มีความหลากหลายทางชีวภาพมากมาย เราจะนึกอยู่เสมอว่าเรามีกิน เหลือกินเหลือใช้ ออกไปจากบ้านก็มีกินแล้ว เดินไปทุ่งนาก็มีกินแล้ว ทำให้วัฒนธรรมการเรียนรู้อย่างเป็นระบบและเป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไม่ได้รับการพัฒนามาในอดีต เราจึงขาดหายไปในเรื่องของการแสวงหาความรู้จากการศึกษาวิจัย โดยเฉพาะวิจัยพื้นฐาน ถึงแม้ว่าเราจะพัฒนาองค์ความรู้แบบองค์รวมแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นมา

ตลอดเวลาที่ผ่านมา เพราะฉะนั้นเราคงต้องร่วมมือกันหลายๆ ฝ่าย ในขณะเดียวกันก็ต้องมีการศึกษาวิจัย โดยอาจใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานที่จะนำไปสู่การพัฒนาและการจัดการที่ถูกต้อง ในการศึกษาวิจัยนั้นถ้าให้เป็นไปตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ บุคลากรที่อยู่ในระดับมหาวิทยาลัยจะมีส่วนเกี่ยวข้องได้อย่างมาก แล้วนำไปสู่ท้องถิ่น คือสถาบันการศึกษาท้องถิ่น...เป็นตัวกระจายความรู้ หรือเป็นตัวที่เชื่อมโยงระหว่างความรู้ที่สำคัญๆ สถาบันท้องถิ่นที่มีอยู่ในขณะนี้คือสถาบันราชภัฏ ซึ่งจะเป็นตัวเชื่อมโยงนำไปสู่องค์กรท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการให้ความรู้คือโรงเรียน ในขณะเดียวกันองค์กรท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญตามวัฒนธรรมไทยในอดีตคือ องค์กรสงฆ์ องค์กรครูและนักเรียน และปราชญ์ชาวบ้าน ในอดีตเราจะมีโรงเรียน วัด ชุมชนท้องถิ่น (ภาพที่ 4) เป็นองค์กรที่เป็นเสาหลักที่สำคัญของชุมชนเล็กๆ แล้วรวมเป็นอำเภอ เป็นจังหวัด แล้วรวมเป็นประเทศ อย่างที่เราได้อยู่ อีก

ส่วนหนึ่งที่เพิ่มเข้ามาในยุคที่มีการพัฒนาแผนใหม่ คือ ส่วนราชการท้องถิ่น ตรงนี้หลายคนมองว่าเป็นอย่างนี้เพราะราชการไปควบคุม ไปชี้นำชี้นะอะไรต่างๆ ซึ่งก็อาจจะมีส่วนแต่ในขณะเดียวกันมันก็ต้องมีการเชื่อมโยงกัน มันจะเป็นส่วนใดส่วนหนึ่งที่แยกกันอยู่แยกกันทำคงไม่ได้ เช่น โรงเรียนก็ว่าเรื่องโรงเรียน ไป วัดก็ว่าเรื่องวัดไป ชุมชนก็ว่าเรื่องชุมชนไป คงไม่ได้ต้องร่วมมือและเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน มันจะนำไปสู่การจัดการที่ดี และ NGOs ก็จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมด้วยกับชาวบ้าน ถ้าหากผนึกกำลังกันได้เช่นนี้ ชันโยบายแบบป่าล้อมเมือง คือในเมืองมันช่วยอะไรไม่ได้แล้ว สิ่งที่ยังเหลืออยู่คือรากเหง้าแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่จริง ๆ ในท้องถิ่นต่างๆ ของเราคือชุมชน และชุมชนที่มีป่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่คอย "ป้อนน้ำป้อนอาหาร" ให้คนในเมืองได้ใช้ได้กิน น่าจะเป็นวิธีการที่อยู่บนฐานของวัฒนธรรมไทยที่แท้จริง นี่คือจุดเด่นของสังคมไทย เราพยายามมองหาจุดเด่นของเราขึ้นมา แล้วพยายามที่จะเชื่อมโยงกัน การฟื้นฟูป่าโดยอาศัยองค์กรต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วม มันจะต้องมีส่วนร่วมหลายองค์กรด้วย ที่สำคัญในขณะนี้คือองค์กรใหม่ คือ อบต. และอบจ. ซึ่งกำลังจะเป็นองค์กรที่มีอำนาจ มีพลังการเงิน มีอำนาจการตัดสินใจ องค์กรใหม่นี้มีความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพ ถ้าหากมีการบริหารจัดการที่ดีมีเช่นนั้นก็อาจทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรชีวภาพของชุมชนได้ เพราะเคยเห็นตัวอย่างมาบ้างแล้วว่าการพัฒนาโดยองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น เช่นนั้นแทนที่จะพัฒนาแบบมองเห็น

องค์รวม แต่กลับเป็นการพัฒนาแบบวัดนิยมและแยกส่วน มีการสร้างถนนผ่านเข้าไปในป่า มีการเคลียร์พื้นที่ป่าเพื่อการก่อสร้าง เช่น สร้างบ่อน้ำ สร้างตึก เป็นต้น เพราะฉะนั้นมันก็นำไปสู่ความสูญเสียที่ซ้ำเติมไปสู่ชุมชนได้

ป่าชุมชนจะเป็นรากฐานที่สำคัญของการแก้ปัญหาความยากจนซึ่งจะสอดคล้องกับพระราชดำริของในหลวงในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ป่าชุมชนนั้นสามารถเลี้ยงดูชุมชนได้อย่างยั่งยืนอย่างมีความสุขและสันติ นอกจากนั้นผลผลิตที่ได้มาจากป่าชุมชนนอกจากจะสามารถนำไปเลี้ยงชุมชนในเมืองใหญ่ได้แล้ว ยังเป็นทรัพยากรชีวภาพที่เกิดจากธรรมชาติโดยแท้ ไม่ใช่ทรัพยากรชีวภาพที่เกิดจากการสังเคราะห์โดยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียุคใหม่ซึ่งเราเห็นชัดเจนว่าการดำรงชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันอยู่กับสิ่งที่สังเคราะห์ขึ้นมาเกือบทั้งสิ้น สิ่งสังเคราะห์เป็นสิ่งแปลกปลอมถ้าใครเข้าใจชีววิทยาดี สิ่งสังเคราะห์ที่เป็นสิ่งแปลกปลอมที่มนุษย์สร้างสรรค์และปรุงแต่งขึ้นมาโดยใช้วิทยาการก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และมนุษย์ได้สัมผัสมาในช่วง 40-50 ปี นั้นเป็นอันตราย เราอาจจะได้ยินกันเสมอว่าการสัมผัสหรือกินในสิ่งใหม่ที่ปรุงแต่งขึ้นมาก็เป็นมะเร็ง สิ่งนั้นก็ก็เป็นมะเร็ง สิ่งสังเคราะห์เป็นต้นเหตุของมะเร็งเกือบทั้งนั้น แต่ว่าถ้ากินอาหารธรรมชาติ หรืออยู่กับธรรมชาติ ตรงนี้แน่นอนที่สุดปัญหาทางด้านสาธารณสุขก็จะไม่เกิดขึ้น ถ้าเราทำความเข้าใจเป็นเครือข่ายกันในทุกระดับเช่นนี้ และมีองค์กรหลายๆ องค์กรเข้ามามีส่วนร่วมคิดร่วมทำก็จะเป็นการนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจนอย่างแท้จริงและยั่งยืนยาวนาน

คำถามจากผู้เข้าร่วมสัมมนา

คำถาม

การปลูกป่าจัดเป็นขบวนการหนึ่งในการฟื้นฟูป่าหรือไม่

ดร.วิสุทธิ์

มันคงทั้งใช่และไม่ใช่ไปพร้อมๆกัน ขึ้นอยู่กับว่าปลูกอย่างไร ถ้าปลูกแบบที่ผมเห็นเขาปลูกหลายๆแห่งนั้น คงไม่ใช่การฟื้นฟูแต่กลับจะเป็นการทำลายมากกว่า ถ้าปลูกจริงๆก่อนที่จะปลูกต้องมีกระบวนการศึกษาปลูกอย่างไร ผมไม่แน่ใจว่ากรมป่าไม้จะมีวิธีการแบบนี้หรือไม่ แต่ที่ผมไปเห็นในต่างประเทศ ก่อนเขาจะปลูกป่า จะต้องดูว่าพื้นที่ไหนเหมาะสมหรือไม่ และควรจะปลูกอะไรบ้างและอย่างไร มันจะใช้ตำราเดียวกันไม่ได้ทั้งหมด แต่ละพื้นที่มันจะมีความหลากหลายและซับซ้อนแตกต่างกัน เพราะฉะนั้นข้อมูลพื้นฐานในแต่ละพื้นที่จำเป็นจะต้องมี นั่นเองจะมีข้อมูลกลางๆเป็นหลักกลางๆอยู่ ซึ่งสามารถเอาไปประยุกต์ใช้ได้ แต่จะเอาไปทั้งกระบิเป็นแบบพิมพ์เขียว (blue print) อย่างนั้นคงจะไม่ได้ คำตอบคือว่าใช่หรือไม่แน่ แล้วแต่ว่าเราจะปลูกยังไง ปลูกตรงไหน และมีกระบวนการอย่างไร

คำถาม

สนใจนโยบายป่าล้อมเมือง โดยชุมชนที่มีป่าควบคุมเมืองในการใช้ทรัพยากร อยากทราบว่าจะมีวิธีการที่เป็นไปได้เข้าใจง่ายสำหรับชุมชนชาวบ้านอย่างไรบ้าง

ดร.วิสุทธิ์

ป่าล้อมเมืองที่ผมพูดนี้ไม่ได้มีความหมายว่าเป็นคอมมิวนิสต์เหมือนวิธีคิดในอดีต สมัยก่อนนโยบายของคอมมิวนิสต์คือป่าล้อมเมือง ที่ผมพูดนี้อาจจะเป็นหลักการเดียวกันแต่คนละอุดมการณ์ ป่าล้อมเมืองในที่นี้คือ เราพัฒนาแบบยั่งยืน เราใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด จะไปให้คนในเมืองมาบอกให้คนท้องถิ่นทำอย่างนั้นทำอย่างนี้คงไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรชีวภาพที่มีอยู่และที่ใช้กันอยู่ ผมคิดว่าเหมือนกับเราจะพัฒนาอะไรสักอย่างหนึ่ง เราจะร่อนนโยบายหรือคำสั่งจากส่วนกลางบอกลงมาคงไม่ได้ ถ้าให้ชาวบ้านเขาช่วยกันคิดช่วยกันทำ ชาวบ้านนั้นเขามีภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่แล้ว

แต่เอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์เข้าจับบ้าง ไม่เรียนรู้อยู่กับชาวบ้านแต่ไม่ได้หมายความว่าไปบอกเขา ไปเรียนรู้อะไรทำให้เป็นขบวนการ ผมคิดว่าครั้งนี้เราจะมีผลกระทบสูงมาก ขบวนการป่าล้อมเมืองอย่างที่ผมโยงแผ่นใสให้ดูเมื่อกี้ มันต้องการองค์ความรู้ในระดับหนึ่งเพื่อไปช่วยทำให้การพัฒนาป่าชุมชนดีขึ้น และเร็วขึ้น การศึกษาวิจัยในลักษณะเช่นนี้เป็นวัฒนธรรมตะวันตกที่เขาพยายามใช้กระบวนการค้นคว้าหาความรู้เพื่อแก้ปัญหาธรรมชาติมันคืออยู่แล้ว ป่าสอยอยู่แล้ว 40 ปีใช้งานได้ เขาจะหาวิธีการว่าทำอย่างไรถึงจะลดอายุต้นไม้ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้ จาก 40 ปีให้ลดลงเหลือ 35 ปี หรือลดลงมาเป็น 30 ปี เพื่อลดเวลาและขั้นตอน เพื่อเพิ่มมูลค่า คราวนี้จำเป็นต้องใช้กระบวนการวิจัยเข้าไปช่วยผมถึงเน้นว่าการวิจัยเป็นสิ่งสำคัญ ที่นักเศรษฐศาสตร์เขาบอก มันไม่ใช่ว่ามีหรือไม่มี มันสำคัญอยู่ที่ว่ารู้หรือไม่รู้ต่างหาก

คำถาม

ทุนนิยมนำกลืนและทำลายความหลากหลายทางชีวภาพอย่างมาก มีแนวทางหยุดยั้งอย่างไร

ดร.วิสุทธิ์

ก็คงจะยากแต่ผมเชื่อในหลักของธรรมชาติอย่างหนึ่งคือ "ยวบหนอพองหนอ" ขึ้นอยู่กับช่วงเวลา ถ้าเราดูประวัติศาสตร์มันจะมีขึ้นมีลงเสมอ เมื่อมีระบบหนึ่งขึ้นมาและค่อยๆ ลดลงไป ทุนนิยมก็เป็นอีกระบบหนึ่งที่พุ่งขึ้นมาและมันก็คงจะต้องสลายไปในที่สุดเช่นเดียวกับโลกาภิวัตน์ เพราะว่ามันเป็นธรรมชาติ ถ้าจะให้อธิบายก็คงยากเหมือนบรรยายวิชาชีววิทยาเบื้องต้น เริ่มต้นสิ่งมีชีวิตอยู่กันตามท้องถิ่น กระจัดกระจายอยู่ตามความเป็นอยู่ของมัน เหมือนกับชุมชนอีสานก็เป็นอย่างหนึ่งภาคเหนือเป็นอย่างหนึ่ง ภาคใต้เป็นอีกอย่างหนึ่ง มันต่างกัน วิถีชีวิตก็ต่างกัน วัฒนธรรมก็ต่างกัน นี่คือพฤติกรรมกรรมการปรับตัวของสิ่งมีชีวิตที่ตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม ระบบทุนนิยมก็คล้ายๆ กัน เมื่อมีขึ้นก็จะมีลงและคงจะลดลงและล่มสลายไปได้ แต่ในช่วงชีวิตของเราอาจไม่ทันเห็นการล่มสลาย แต่ผมเชื่อมั่นว่ามันคงจะล่มสลายไปในที่สุดตามกฎธรรมชาติที่ "อนิจจัง" ของสรรพสิ่ง

๐๐๐๐๐๐

รายงานการประชุมนักวิจัยและอาสาสมัคร เพื่อสรุปบทเรียนและวางแผนงาน

โครงการสิทธิชุมชนศึกษา ภาคใต้ : ส่วนประสานงานกลาง ภาคใต้

วันที่ 24 - 25 มิถุนายน 2546

ณ สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เขตการศึกษา 3 อ.สงขลา

เริ่มประชุม 14.00 น.

วันที่ 24 มิถุนายน 2546

วาระที่ 1 เรื่องแจ้งเพื่อทราบ

คุณนฤฤทธิ์ คงสุวรรณ ผู้ประสานงานโครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคใต้ เปิดการประชุม และได้แจ้งเรื่องการเปลี่ยนแปลงนักวิจัยผู้รับผิดชอบโครงการศูนย์นำปากพนัง เนื่องจากคุณณณิรัตน์ นิลปราสาท ซึ่งเดิมเป็นนักวิจัย และนายศุภณ สุขานวล เป็นผู้ช่วยผู้วิจัยในกรณีศูนย์นำปากพนังได้ถอนตัวออกจากโครงการ ดังนั้น จึงมีนักวิจัยคนใหม่เข้ามารับผิดชอบแทนคนเก่าคือ นายคุณสันติชัย ราชเกตุ(คัม) และนายชัยรัตน์ พุ่มรักษาดี และในส่วนของทีมงานกรณีอื่นๆ ยังมีเจ้าหน้าที่เหมือนเดิม

จากนั้นได้ชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ของการจัดการประชุมในครั้งนี้

1. เพื่อสรุปสถานการณ์การทำงานที่ผ่านมาตั้งแต่ช่วงเดือน กุมภาพันธ์ - มิถุนายน 2546 นี้
2. เพื่อคุยกรอบของการทำงานให้ชัดเจน และให้มีการเข้าใจกรอบการทำงานที่ตรงกัน เนื่องจากการทำงานที่ผ่านมา นั้น กรอบการทำงานของแต่ละพื้นที่นั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอด และไม่ตรงกันจึงทำให้การเขียนรายงาน กรอบ และวิธีคิดในการทำงานต่างกัน

3. เพื่อกำหนดแผนงานต่อไปให้ชัดเจน โดยเฉพาะแผนการทำงาน 6 เดือนแรกที่จะเริ่มงานต่อไปในระยะที่ 2

ในส่วนของกิจกรรมตามแผนงานโครงการฯ ในแต่ละพื้นที่นั้น ให้เริ่มทำได้เลยตั้งแต่เดือน กรกฎาคมนี้เป็นต้นไป และทาง สทว. ได้แจ้งมาแล้วว่า จะมีการเซ็นสัญญาโครงการในระยะที่ 2 ในช่วงเดือนกรกฎาคม 2546 นี้

วาระที่ 2 รายงานสถานการณ์แต่ละพื้นที่

1. ป่าต้นน้ำเขาพระ

เนื่องจากจะมีการสร้างอ่างเก็บน้ำในพื้นที่คลองลำซาง และคลองลำซัน ต.เขาพระ อ.รัตนบุรี ซึ่งชาวบ้านในพื้นที่ไม่เห็นด้วย และไม่ยอมให้มีการสร้าง แต่ในส่วนของ อบต.ต้องการให้สร้าง และได้มีเจ้าหน้าที่โครงการสิทธิฯ เข้ามาช่วย รวมทั้งเครือข่ายชาวบ้านเข้ามาช่วยในด้านข้อมูลและทรัพยากร ส่วนสถานการณ์ในเดือนพฤษภาคมที่ผ่านมา ได้มีเจ้าหน้าที่สำรวจอ่างเก็บน้ำจากหน่วยงานราชการ เข้ามาสำรวจในเขตอำเภอคลองหิน ทำให้ชาวบ้านได้ออกเคลื่อนไหวและบอกว่าไม่ต้องการเขื่อน ให้ไปสร้างที่อื่น

ในกรณีคลองลำซาง ตอนนี้สถานการณ์เบาบาง เนื่องจาก อบต.กำลังจะหมดวาระการทำงาน แต่ในเดือนที่ผ่านมาก็มีความรุนแรงเนื่องจาก อบต. ต้องการให้สร้างเขื่อน ทำให้ท่าชลประทานเข้ามาในพื้นที่ ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่รวมกลุ่มยกขบวนเคลื่อนไหว และตกลงกับทีม อบต.และชลประทานว่าจะมีการพูดคุยกันที่ เขาพระ แต่ทางด้าน อบต.และชลประทานไม่ยอมลงมาพูดคุยในพื้นที่ตามนัดหมาย และสถานการณ์ต่อไปคาดว่าจะยังมีความรุนแรงมากขึ้น

ชาวบ้านในพื้นที่ไม่เห็นด้วยกับการสร้างเขื่อนเนื่องจากเห็นได้เห็นตัวอย่างจากพื้นที่ ตำบลคอกช้างแล้วว่าไม่ได้ผลประโยชน์อะไร ได้มีการเก็บข้อมูลกับ ค.ก่าแพงเพชรและท่าชะมวงซึ่งเป็นพื้นที่ที่ถูกอ้างอิงว่าเป็นผู้ที่ต้องการน้ำจากโครงการนี้ แต่เมื่อได้มีการศึกษา ได้คำตอบว่าไม่ได้จากน้ำ และที่มีการอ้างว่าจะเอาน้ำมาช่วยการทำนาใน ต.ท่าชะมวงนั้น ในตอนนี้ที่น้ำดังกล่าวเป็นสวนยางเกือบหมดแล้ว

ผู้ที่อยู่ในเขต อ.ท่าชะมวง ได้รับน้ำจากป่าต้นน้ำเขาพระอยู่แล้ว ถึงแม้ว่าไม่มีการสร้างอ่างเก็บน้ำก็มีน้ำพอใช้อยู่แล้ว เพียงแต่ต้องซ่อมแซมเหมืองทางน้ำให้ดีกว่านี้ได้แล้วและที่นาในตอนนี้ก็ทำได้ถึง สาม ครั้งต่อปีโดยไม่ต้องพึ่งเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำ โดยใช้น้ำจากคลองต่างๆ เช่นคลองกรอยน้อย ได้อย่างเพียงพอ แต่ อบต.ต้องการงบประมาณจึงคิดจะสร้างอ่าง

ตอนนี้ทีมวิจัยโครงการฯ ลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงลึก เพื่อเก็บรายละเอียดให้ได้มากที่สุด

ในแง่คนที่เข้าร่วมโครงการ ตอนนี้มีคนเข้าใจเพิ่มขึ้น และได้เริ่มทำงานเชิงรุกในเรื่องป่าด้วยเช่นกันในด้านฐานเครือข่าย

และสถานการณ์ที่ได้ติดตามเรื่องอ่าง ตอนนี้ อบต. ไม่ยอมรับฟังชาวบ้าน ซึ่งได้มีการนัดพูดคุยกัน 2 ครั้ง ในด้านข้อมูลของ อบต. ได้มีการยื่นหนังสือให้ป่าไม้เขีนอนุมัติสร้างเขื่อน แต่หนังสือนี้ไม่ได้รับการอนุมัติจริง จากการคุยกับแกนนำชาวบ้านในพื้นที่ ได้มีการใช้เงินซื้อชาวบ้านให้ยอมรับ แต่เมื่อหน่วยงานของชลประทานได้ลงไปในพื้นที่ได้ถูกชาวบ้านไล่ออกจากพื้นที่

งานที่ห้า คือ งานด้านการประชุมประจำเดือน จำนวน 5 ชมรม ในเรื่องของชาวประมงใน
ทุกเดือน

งานที่เพิ่มขึ้น คือ งานของคนพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบ ซึ่งแผนเดิม คือ จะทำอะไรให้คนได้
มาร่วมกันในการพัฒนาทะเลสาบ ช่วงที่ผ่านมาได้มีการจัดประชุมกัน 2-3 ครั้ง โดยการร่วมกับ
ทอช. และจากสำนักปลัดฯ โดยมีพื้นที่ป่า จากตะโหนด พื้นที่นา จากตงหังพระ และคนลุ่มน้ำเกือบ
รอบและยังขาดเพียงบางส่วนคือ แดบระโนด เพื่อคุยกันว่าจะมีแผนการทำงานอย่างไร

และได้มีการทำงานร่วมกับ พระสงฆ์ ในโครงการธรรมชาติรอบเพื่อทะเลสาบ โดยการเดิน
รอบทะเลสาบ

โครงการแผนพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบนั้น จากการประชุมลุ่มน้ำทะเลสาบ ทำให้ชาวบ้านได้
ให้ความสนใจมากขึ้น โดยเริ่มจากแผนลอกทะเลสาบ เป็นเรื่องที่ชาวประมงเสนอ เนื่องจากปัญหา
เรื่องทะเลสาบตื้นเขิน จากความลึก 3 เมตรตอนนี้เหลือเพียง 1-1.5 เมตรเท่านั้น ซึ่งเป็นความ
ต้องการของชาวประมงให้ลอกทะเลสาบเฉพาะในร่องน้ำเท่านั้น ทำให้ส่วนราชการที่เข้ามาทำใน
ส่วนนี้ถึงเห็นว่าใช้งบประมาณสูง จึงได้นำไปเขียนโครงการขึ้นมา แต่ว่าในส่วนการลอกทั้งทะเล
สาบนั้น อาจจะทำให้เกิดผลกระทบต่อทะเลสาบได้

เป้าหมาย(โจทย์) ของลุ่มน้ำทะเลสาบ ตามโครงการลุ่มน้ำ คือเรื่องของการใช้น้ำในทุ่งระ
โนดกับชาวประมงในทะเลสาบ เนื่องจากการปิดปากกระวะ และทำให้สัตว์น้ำลดน้อยลง ซึ่งเป็นส่วน
หนึ่ง

โจทย์ คือ ทำอย่างไรให้มีการเปิดปากกระวะ โดยมีความเข้าใจร่วมกันทั้งชาวนาทุ่งระโนด
และชาวประมง และได้มีการตั้งกรรมการเพื่อจะทำเรื่องนี้แล้ว

3. กรณีลุ่มน้ำปากพนัง

ตอนนี้เท่าที่ทราบ คือมีปัญหาเรื่องประตูระบายน้ำ คล้ายปากกระวะ แต่ลุ่มน้ำปากพนังใหญ่
กว่า ซึ่งกั้นระหว่างน้ำเค็มกับน้ำจืด เพื่อแยกน้ำจืดและน้ำเค็มขาดกัน

เมื่อปิดเขื่อน มีความเค็มร้อนในทุกด้าน ทั้งชาวประมง ชาวสวน เนื่องจากไม่มีน้ำเพียงพอ
ซึ่งเดิมแล้วมีน้ำ 5 น้ำ คือ เข็ม เปรี้ยว กร่อย จืด เมื่อปิดปากพนัง ทำให้การส่งน้ำหน้าเขื่อนและหลัง
เขื่อนมีผลกระทบ

ปัญหาจากการปิดปากพนัง ทำให้เกิดผลกระทบจากการแยกน้ำ ทำให้มีกระทบต่ออาชีพ
ทั้งเดิม น้ำตาลจากก็ไม่ค่อยได้ผล เนื่องจากตาลต้องการน้ำกร่อยไม่ใช่ น้ำจืด และน้ำจืดที่ชาวนา
ทำนานั้นเมื่อปล่อยน้ำทำให้น้ำท่วมและดินแฉะ ทำนาไม่ได้ ปัญหาต่อมาคือได้มีส่งเสริมอาชีพ

ทำนา แต่เมื่อทำแล้วไม่รู้จะนำไปขายที่ไหน เนื่องจากราคาข้าวต่ำ และทำนาทุ่งดีกว่าไถกว่าไรดีกว่า จึงมีการทำนาทุ่งมากกว่านาข้าว

ในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์ ยังมีโรงสีไฟ การทำนาจะทำในช่วงฤดูฝนเท่านั้น แต่เมื่อปิดปากพนังเพื่อทำนาก็ไม่ได้ผล และตอนนี้มีการเรียกร้องให้มีการเปิดเขื่อน แต่ไม่มีหน่วยงานไหนเข้ามาเกี่ยวข้องและให้การช่วยเหลือ

เป้าหมายของกรณีของปากพนังคือ เปิดประตูระบายน้ำ ตอนนี้ชาวบ้านต้องการให้เปิด แต่หน่วยงานรัฐบอกว่าเมื่อเปิดแล้วจะทำให้พื้นที่เขตเทศบาลปากพนังมีผลกระทบ และตอนนี้กำลังมีโครงการเปลี่ยนท่อส่งน้ำเป็นอีกที่หนึ่งเพื่อทดแทนที่เดิม ซึ่งตอนนี้ชาวบ้านกำลังรอให้โครงการนั้นเสร็จอยู่

ในส่วนของงานข้อมูลนั้นยังเป็นเพียงขั้นเริ่มต้น และเป็นเพียงการเก็บข้อมูลภาพรวม จากการร่วมเสวนามาแล้วนั้น ได้เลือกพื้นที่ 3 อำเภอ และแบ่งเป็น 3 พื้นที่ คือ 1) ต.บ้านเนิน อ.เชียรใหญ่, 2) ต.เกาะเพชร อ.หัวไทร, 3) ต.ช้างเผือก อ.ปากพนัง

4. กรณีป่าชุมชน อ.สุราษฎร์ธานี

พื้นที่เป้าหมายของกรณีป่าชุมชนสุราษฎร์ฯ ได้แบ่งเป็นสองพื้นที่ คือ อ.พนม และ แก่งกรุง อ.ไชยา

- ส่วนของ อ.ไชยา มีพื้นที่หลัก 3 หมู่บ้าน พื้นที่เครือข่าย 5 หมู่บ้าน ซึ่งเกี่ยวกับอุทยานทับที่ชาวบ้าน ซึ่งเป็นปัญหาจากหน่วยงานของรัฐ ในส่วนของโครงการสิทธิ ทำให้ชาวบ้านเข้าใจในสิทธิของชุมชนในการดูแลพื้นที่ตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน

ในช่วงแรกจะมีปัญหาจากการไม่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานรัฐ และตอนนี้ทำให้ชาวบ้านคิดว่าเราจะทำอย่างไรให้ชาวบ้านทำงานร่วมกับหน่วยงานของรัฐได้

หลังจาก เข้าไปทำงานในพื้นที่ จากการจัดเวที และประชุมร่วมกับชาวบ้าน ทำให้มองเห็นความสำคัญ และชาวบ้านเห็นว่าการรวมตัวและเรื่องกฎหมายสามารถช่วยได้ในการดำรงชีวิตและการมีส่วนร่วมรักษาป่าต้นน้ำ มีความมั่นใจในการมีส่วนร่วมในภาคประชาชน

กรณีของแกนนำชุมชนที่ถูกกักกันแก๊งค์ได้มีการต่อสู้และประสานงานจากภาคประชาชน และคณะกรรมการสิทธิฯ จากนั้นเรื่องได้มีข้อยุติที่ศาลได้ยกฟ้อง เมื่อ 2 เดือนที่ผ่านมา และทำให้ชาวบ้านเกิดความมั่นใจในภาคประชาชนมากขึ้น และได้เห็นถึงความแตกต่างในการเข้าร่วมของภาคประชาชน

- ส่วนของพื้นที่แก่งกรุง ชาวบ้านได้มีการรวมตัวกันมาก่อนแล้วและได้มีการประสานกับหน่วยงานของรัฐในการประชุม และชาวบ้านได้มีการปิดอุทยาน และตอนนี้สถานการณ์ได้คลี่คลายขึ้นมาบ้างแล้วและได้มีการแก้ปัญหาโดยการประสาน และจะมีการนัดประชุมใจกันอีกครั้งเพื่อหาข้อยุติและเป้าหมายเพื่อหาเขตที่ถาวร และให้ชาวบ้านสามารถรักษาเขตป่าไม้ได้ โดยการประสานความร่วมมือภายใต้ผลประโยชน์ของส่วนร่วม

การทำงานในรูปแบบของคณะกรรมการ มีเครือข่ายเป็นกลุ่มออมทรัพย์ 5 กลุ่ม บริหารโดยคณะกรรมการเครือข่าย และมีการประสานกับแกนนำในพื้นที่

- ส่วนของพื้นที่ อ.พนม การบริหารโครงการ มี 2 กลุ่ม คือ 1)กลุ่มอนุรักษ์ภูมิปัญญา และ 2) อนุรักษ์ป่าต้นน้ำบ้านสองแพรก

ประเด็นการทำงาน ปัญหาหลักคือ คนทำงานของอำเภอพนมเป็นการเก็บข้อมูลเป็นส่วนใหญ่โดยการลงพื้นที่ หลังจากเปิดเวทีแล้ว พื้นที่ใกล้เคียงได้เข้ามาร่วมและต้องการเข้าร่วมเวทีด้วย และมีการร่วมเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้การเก็บข้อมูลได้เพิ่มขึ้นออกไปนอกพื้นที่

และคนในพื้นที่เก็บข้อมูล ได้เน้นไปในงานเคลื่อนไหวเป็นส่วนใหญ่ มีปัญหาเรื่องคนเก็บข้อมูลน้อย งานที่ทำการคือเชื่อมโยงเครือข่ายอนุรักษ์ภูมิปัญญากับเครือข่ายเหล่าพื้นบ้านด้านสิทธิทางภูมิปัญญา เครือข่ายป่าไม้ที่ดิน สิทธิการดูแลรักษา การจัดการป่า และเครือข่ายเยาวชน เครือข่ายปฎิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ทำงานร่วมกันในการเชื่อมต่อ

ในเขตบ้านสองแพรก บ้านพุดเดือน ซึ่งเป็นเขตป่าต้นน้ำ เทือกเขาทั้งสองนี้ มีต้นน้ำไหลจากทั้งสองส่วน และบ้านสองแพรกอยู่ระหว่าง เทือกเขาพนม และพุดเดือน น้ำจากป่าต้นน้ำนี้จะไหลลงสู่แม่น้ำคาปี ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลัก

หลังจากเปิดเวที ชาวบ้านได้ร่วมกันในการจัดการป่า และได้หยุดการทำลายป่า และตอนนี้มีปัญหารื่องนาขทุนประมาณ 3-4 รายได้เข้ามากรำวนซื้อที่ และจ้างถางทำที่ ส่วนชาวบ้านได้เข้าไปกันแต่ไม่สำเร็จเพราะมีคนในพื้นที่ร่วมด้วยโดยรับใช้นาขทุน และเหตุการณ์ได้บานปลาย ชาวบ้านจึงได้ประสานกับจังหวัด กับผู้ว่าราชการจังหวัด จากนั้นได้มีการส่งการลงมายังในพื้นที่แต่ก็ไม่ได้รับการติดชอขบการเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ ชาวบ้านเห็นว่าเจ้าหน้าที่ละเลย ไม่ทำงาน โดยให้ข้ออ้างและทำให้ป่าหมด แปลงที่ถูกทำลายได้ถูกยึดโดยชาวบ้าน และชาวบ้านได้จับส่งสำนวนตำรวจ จำนวน 5 แปลง เมื่อระบุชื่อไม่รู้ชื่อจริง ผู้รวบรวมในพื้นที่ไม่มี ตำรวจไม่ได้ตามสืบสวนข้อมูลทำให้ไม่สามารถจับผู้ทำจริงได้ และได้มีนักข่าวไอทีวี ลงไปทำข่าวนี้มาแล้วด้วย

ในส่วนของบริษัทพุดเดือน มีป่าที่สูญเสียไปแล้ว ประมาณ 1,000 กว่าไร่

ในส่วนกลางระดับชั้น จากการติดตามประชุมร่วมเครือข่ายเหล่าพื้นที่บ้านผ่านมาแล้ว 2 ปี ได้มีมติยอมรับแล้ว 2 ครั้ง ตามกฎหมาย วันที่ 21 มกราคม 2546 สามารถทำแผนที่ได้ไม่เกิน 40 คิกรี แต่ชาวบ้านไม่สามารถตอบรับกับอัตราภาษีได้ เนื่องจากต้องมีการเสียภาษีสูง สิ่งที่ได้รับจากกฎกระทรวงนั้นเป็นการออกมาเพื่อนายทุน เพราะต้องทำเป็นนิติบุคคล ตั้งเป็นกลุ่มคนไม่ได้ สรุปได้ว่าตอนนี้ ทางกระทรวงตั้งให้กระทรวงสรรพสามิตสามารถจับกุมตามนโยบายรัฐ และในส่วนองชาวบ้านในพื้นที่ได้มีการประสานกับคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและได้เกิดเป็นคดีความ มีการส่งเรื่องขึ้นศาล เป็นการต่อสู้ในสิทธิของตัวเอง

ในเรื่องการปฏิรูปที่ดิน รัฐบาลให้สิทธิในมาตรา 54 เมื่อชาวบ้านเริ่มรู้เรื่องสิทธิได้ออกมาทวงสิทธิของตัวเอง ในเขตอำเภอทนม จ.นครราชสีมา และสุราษฎร์ฯ บางส่วน และพื้นที่หลักๆ คือ เขตอำเภอทนม ได้มีการตรวจสอบพื้นที่ แต่ผู้ว่าฯ ไม่สามารถแก้ไขปัญหานี้ได้ พื้นที่เช่าจริงๆ ประมาณ 9 หมื่นกว่าไร่ แต่พื้นที่ที่ได้รับจากอำเภอ เพียง 2 หมื่นไร่ ซึ่งได้ถูกหมกเม็ด ทำให้ชาวบ้านไม่มีที่ทำกินจากปัญหานี้

นายเกียรติ ประชุมรัตน์ กล่าวเพิ่มเติมว่า มีกระบวนการการทำงานมาก่อนหน้านี้แล้ว 2 ปี ประเด็นอาจเก็บไม่ครบ ไม่มีในเอกสาร อีกเรื่องคือ ถ้าดูโดยรวมช่วง 6 เดือนที่ผ่านมาใช้เวทีเป็นตัวเก็บข้อมูล ตามกรอบงานของสุราษฎร์ คือ ให้ชาวบ้านคิดหาทางออกของปัญหาต่างๆ เมื่อทำแล้วเก็บเป็นบทเรียน ตามแนววิจัยเชิงปฏิบัติการ แต่ก็พบว่าข้อมูลหลุด ขาดหายไปบ้าง

โจทย์วิจัยของเราคือ นิติชุมชนตามรัฐธรรมนูญจะเป็นจริงได้อย่างไร อะไรเป็นอุปสรรค? เราสนใจว่ากฎหมายตัวไหนเป็นอุปสรรค และเรามองหาข้อเสนอของการทำให้รัฐธรรมนูญเป็นจริง

การแลกเปลี่ยนข้อมูล การเข้าใจเรื่องนิติชุมชน

นายหมัด บิลละห์ (กรณีป่าต้นน้ำเขาพระ) กล่าวว่า สิทธิ หมายถึง การที่ประชาชนยอมรับให้รัฐออกสิทธิทำกิน การมีสิทธิทำกิน การที่เราทำอยู่แล้วให้มีสิทธิในดินนั้น แต่รัฐเข้ามาคุกคามของชาวบ้านและประชาชนในการทำกิน โดยการสร้างอ่าง ชาวบ้านได้กลับมาแต่ทรัพย์สินจากการจ่ายค่าชดเชย ชาวบ้านต้องมีสิทธิที่จะทำกิน มีสิทธิในที่ดิน ไม่ใช่แค่เพียงทรัพย์สินที่มีอยู่เช่น ยาง ดิน ไม้ (เรื่องนิติชุมชนตามกฎหมาย) เช่นในเรื่องสิทธิทำกินตามกฎหมาย

เกษตรภรณ์ หันทิพย์ทอง (ลุ่มน้ำปากพนัง) กล่าวว่า สิทธิของคนลุ่มน้ำ คือสิทธิในการประกอบอาชีพ เช่นการปิดกั้นห้ามประกอบอาชีพ ซึ่งจริงๆ แล้วชาวบ้านเขาทำมาก่อนหน้านี้แล้ว และเขาได้ทำมาดั้งเดิม แต่รัฐมากำหนดให้เขาทำ (นิติชุมชนในการประกอบอาชีพ)

ตามหา สังข์ทอง (ป่าชุมชนสุวรรณภูรี) สิทธิชุมชน จากการศึกษา ชกตัวอย่างในกรณีเหล่านี้
ที่เห็นได้ว่า สิทธิชุมชน เป็นเรื่องที่มีปัญหาค้างเคืองที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงรุ่นลูกหลาน และเป็น
สิ่งที่สื่อให้เห็นว่าเขาต้องสืบทอดต่อไป แต่รัฐบาลรัตนโกสินทร์นี้ ในด้านสิทธิชุมชน และเป็นสิทธิ
ที่ชุมชนได้มาจากความรู้ และประสบการณ์ที่ผ่านมา ซึ่งไม่ใช่เป็นสิทธิของคนใดคนหนึ่ง (เป็นสิทธิ
ของทุกคนที่พึงจะได้รับ เป็นสิทธิทางภูมิปัญญา ทางความคิด ความรู้ต่างๆ ที่ถ่ายทอดสู่รุ่นลูก
หลาน)

สิทธิชุมชน คือ สิ่งที่ทุกคนควรได้รับตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ เชื่อว่าชุมชนถูกละเมิดจาก
เจ้าหน้าที่รัฐทั้งหมด สิทธิที่มีทั้งที่มิคนให้ และสิทธิที่ต้องเรียกร้อง นอกจากนี้ชุมชนยังละเมิดสิทธิ
ด้วยกันเอง ตัวอย่างที่เพื่อนบ้านละเมิดสิทธิกันเอง บ้านที่เป็นทนายชุกที่ดินของเพื่อนบ้าน โกงที่ดิน
ของเพื่อนบ้าน สรุปว่าการวิจัยของโครงการสิทธิหลักคือ หามาตรการการคุ้มครองสิทธิ

ต้นตอ ชัย เกตุ (ลุ่มน้ำปากพนัง) สิทธิชุมชน ขึ้นอยู่กับว่าสิทธินั้นเกี่ยวข้องกับส่วนใด
ไม่ว่าเรื่องสิทธิชุมชน หรือสิทธิบุคคล ที่อาจจะกระทบต่อชุมชนหรือบุคคล ซึ่งต้องดูไปตามแต่กรณี

สิทธิชุมชน หมายถึง องค์กรหนึ่งๆ หรือกลุ่มๆ หนึ่งเช่น ชานา หรือประมง หรือหมู่บ้าน
ตำบล โดยต้องเป็นกลุ่มองค์กร

วันทว โกฎรวงศ์(ส่วนกลาง) ทุกคนได้ให้ความหมายสิทธิชุมชนว่า คือโครงการรัฐ
และนโยบายที่ทำให้เกิดการละเมิดสิทธิของชุมชน และประเด็นที่ตั้งว่า แล้วชุมชนได้ละเมิดสิทธิ
ของชุมชนเองหรือไม่ แล้วเราจะแก้ไขอย่างไร

บรรจบ อ่วงคง(ลุ่มน้ำปากพนัง) ในเขตลุ่มน้ำปากพนังสามารถอยู่ร่วมกันได้ ไม่เคยมีการ
ขัดแย้งกัน ไม่ได้ละเมิดสิทธิชุมชนกันเอง ระหว่าง นาทุ่ง กับ ไร่สวนผสมก็ยังสามารถอยู่ร่วมกัน
ได้

ชัยรัตน์ ชุ่มรักษาดี(ลุ่มน้ำปากพนัง) ในกรณีปากพนัง เรื่องผลกระทบชุมชนต่ออาชีพที่ได้
สร้างโครงการไปแล้ว ชุมชนจะมีสิทธิในการหาทางประนีประนอมให้สามารถทำอาชีพร่วมกัน เรา
ควรหาส่วนแตกต่างระหว่างส่วนที่กระทบและไม่กระทบ มาร่วมกัน

คตชัย นิตะหิ(ป่าต้นน้ำเขาพระ) เราพบว่าโครงการอ่างเก็บน้ำเป็นการละเมิดสิทธิชุม
ชน ซึ่งเราพยายามสร้างกระบวนการต่างๆ กับชาวบ้าน และพบว่าข้าราชการเป็นตัวการในละเมิด
สิทธิ จากการวิจัยเราได้ออกข้อมูลออกมาจากชาวบ้านพบว่า ส่วนท้องดินทั้งหลายเป็นเครื่องมือของ
ภาครัฐเพื่อการกอบโกยผลประโยชน์ มีความไม่สมเหตุผลในการสร้างอ่างเก็บน้ำ และเรื่องผล
ประโยชน์ของโครงการ

ทบทวนประวัติ ประชุมวิวัฒน์(ประชุมชน จ.สุราษฎร์ฯ) สิทธิมี 2 ประเภทคือ 1)สิทธิที่ไม่มียกกฎหมาย คือสิทธิในการจัดการป่า ตัวอย่างเช่นการ ร่วมจัดการป่าชุมชนในป่าชุมชนของวังน้ำเขียว ป่าชุมชนคือสิทธิที่ดินทำกิน ส่วนป่าชุมชนเป็นสิทธิ ค่าตอบแทน

วิทย์ ช.สมวัฒน์(ส่วนประสานงานกลางภาคใต้) คิดว่าสิทธิชุมชนมีหลายด้าน เราทำงานใน เครื่องมือในการดำรงอยู่ร่วมกัน เช่นสิทธิในภูมิปัญญาแหล่งพื้นบ้าน ชุมชนชาวนา ชุมชนนาทุ่ง ปัญหาคือจะประนีประนอมระหว่างผลประโยชน์ของกลุ่มชุมชนต่างๆอย่างไร ซึ่งตอนนี้ยังคลุมเครืออยู่

นฤฤทธิ์ คงสุวรรณ ก่อถามเพิ่มเติม เมื่อเราได้ให้ความหมาย ชุมชนบนฐานทรัพยากร ดังนั้นเราจะต้องอธิบายให้ได้ว่าเราสัมพันธ์กับทรัพยากรอย่างไร เรามีตัวตนอย่างไร(ตัวตนอัน สัมพันธ์กับฐานทรัพยากร) ซึ่งภาระกิจที่ไม่ง่ายคือการชักชวนกลุ่มต่างๆให้เข้าใจตัวตนบนฐาน ทรัพยากรร่วมกัน อันนี้เป็นโจทย์ของโครงการสิทธิชุมชน

ที่ผ่านมาชุมชนไม่มีตัวตน ไม่มีความสำคัญ ทำให้ถูกละเมิดสิทธิ รัฐใช้เงินซื้อสิทธิชุมชน จ่ายค่าชดเชย แต่จะจ่ายเท่าไรสำหรับสิทธิในภูมิปัญญา

ตอนนี้เราต้องมาช่วยกันเชื่อมกรณีทั้งหมด สิ่งสำคัญคือเราต้องช่วยกันหาความหมายของ ตัวเอง แล้วอธิบายให้สังคมเข้าใจ ซึ่งเราจะได้มาแลกเปลี่ยนกันว่าทำอย่างไร มีความหมายต่างๆ เช่น อัตลักษณ์คืออะไร ประวัติศาสตร์ของเราเป็นอย่างไร เราใช้ทรัพยากรอย่างไร เราจะพึ่งตัวเอง อย่างไร ซึ่งเป็นสิ่งที่เราต้องค้นหา ให้ได้ ตัวอย่างที่น่าสนใจ เช่น การทันทดสอบทานของป่าต้น น้ำเขาพระ

จากนี้ไปเราจะคุยเรื่องแผนงาน 6 เดือนข้างหน้าว่าเป็นอย่างไร ทำข้อมูลอย่างไร มีข้อมูล อย่งไร ประเภทไหน เพื่ออธิบายสิทธิชุมชนที่เราคุยมาแล้ว โดยดูว่าในส่วนของตนเองมีส่วนขาด ตรงไหนจากนั้นนำมาปรับปรุงให้ดีขึ้น เช่นในส่วนที่มีอยู่แล้วน่าจะเพิ่มเติมอะไรบ้าง ปรับเปลี่ยนปรับ ประยุกต์ไหนบ้าง เราต้องตอบโจทย์ของการวิจัยให้ได้

วิทย์ อาภรณ์ ได้ให้ความหมายของคำว่า “โจทย์” คือ เป็นคำถามที่เราต้องการค้นคว้า โดย เกิดมาจากที่เราเลือกมาแล้วว่าจะได้ประโยชน์ และถ้าโจทย์เล็ก ก็จะไม่สมบูรณ์ แต่หากโจทย์ใหญ่เกินไปก็จะทำไม่ได้ เช่น โจทย์การวิจัยเรื่องสิทธิเครือข่ายสุราษฎร์ฯ เราจะทำอย่างไรให้เป็นจริงได้ เพื่อการตอบกับโจทย์ที่เราตั้งขึ้น

เพราะฉะนั้น ข้อมูลหรือกระบวนการที่ได้จากการวิจัย ต้องไม่แตกต่างกัน เพื่อให้โจทย์ได้มาใน รูปแบบที่เดียวกัน ดังนั้น โจทย์เป็นส่วนหนึ่งที่เป็นทางผ่านในการทำงานข้อมูลในเชิงวิชาการและ ไม่เป็นทางการ

“โจทย์” คือ คำถาม ที่เรากำลังค้นหา (ปึกขง) ว่าการมีส่วนร่วมที่เราจะใช้อย่างไร เอกลักษณ์ ของตัวเองเป็นอย่างไร สอดคล้องกับเรา มีขอบเขตแค่ไหนที่เราสามารถทำได้ และหาคำตอบได้ เช่น การจะเปิดเขียน เราต้องมีคำถามย่อย ว่าเราจะทำอย่างไร มีข้อมูลอะไรที่สมควรเปิดเขียน ซึ่งจะ ทำให้หาคำตอบได้ง่ายขึ้น

สมเกียรติ ประชุมรัตน์ ได้ถามถึงโจทย์ของส่วนกลาง

“โจทย์ของส่วนกลางที่จะต้องตอบกับ ชกว. เป็นอย่างไร?”

อมรรัตน์ เกรียงขจร(ส่วนกลาง) ชี้แจงว่า ก่อนหน้านี้ได้ลงไปคุยในพื้นที่มาก่อนแล้วโดย ตัวเองเป็นคนประเมินและดูข้อมูลที่ทำขึ้นมาว่าตรงไหนทำได้บ้าง ตรงไหนไม่ได้บ้าง และขึ้นอยู่กับ ปัญหาใด?

ถ้าที่ได้รับฟังนั้น เมื่อมีคำถามว่า ภาระหน้าที่ของงานวิจัยคืออะไร? ตัวกรอบโครงการเป็น อย่างไร? ไม่อยากให้ยึดกรอบจากส่วนกลางเพียงอย่างเดียว ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับแต่ละพื้นที่ด้วย โครงการสิทธิไม่ได้กำหนดกรอบในแต่ละพื้นที่เป็นที่ยึดตัว ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับพื้นที่

ไปส่วนของการทำงานในเครือข่ายที่เป็นหนัก ควรมีส่วนที่เป็นข้อมูลมาเสริมด้วย

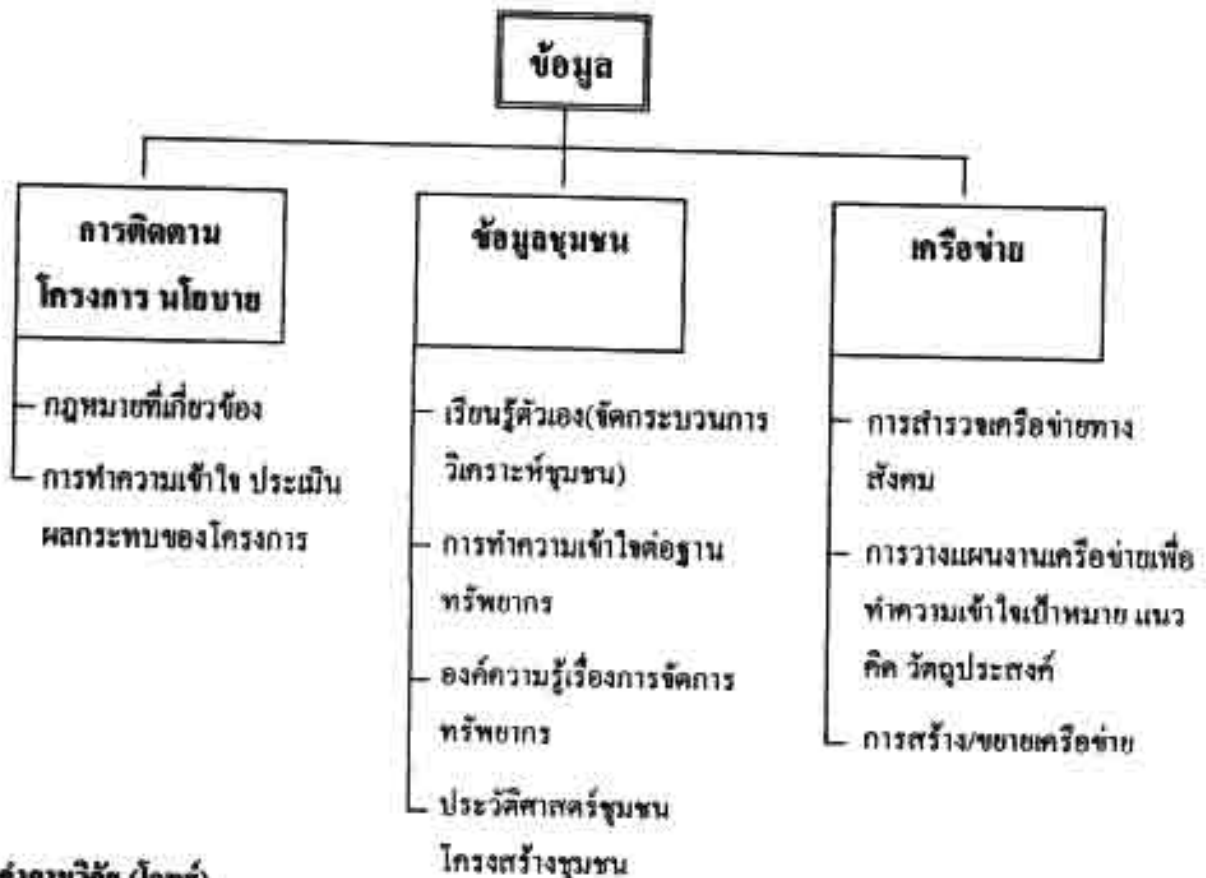
ใบเรื่องนโยบายคิดว่ามีความชัดเจนกันอยู่แล้วในทุกพื้นที่

“โจทย์เดิม” มาจากการวิจัยของงานวิจัยจากนักวิชาการหรือเอ็นจีโอที่ทำงานกับชาวบ้านใน ระยะที่ 1 คือ โครงการสิทธิชุมชนศึกษาในสถานการณ์สากล และได้เกิดเป็นโครงการในระยะที่สอง โดยเห็นว่าชาวบ้านควรมีส่วนร่วมในเรื่องสิทธิชุมชนของชาวบ้าน จึงได้เกิดโครงการสิทธิชุมชน ศึกษาขึ้นมา สิ่งสำคัญที่เรานั้นคือ กระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน โดยเริ่มต้นเราด้วยข้อมูลพื้น ฐานก่อน และโจทย์ที่เกิดขึ้นมาเกิดจากที่ทางภาคเป็นคนเขียนขึ้นมาเอง ซึ่งไม่ใช่เป็นโจทย์จากส่วน กลาง

ชี้แจงโจทย์ร่วมของโครงการ

“โจทย์ร่วม” คือ เราจะจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยมีส่วนร่วมของชุมชนได้ อย่างไร?

กระบวนการ คือ การสร้างคน โดยเริ่มจากการสร้างองค์ความรู้ (องค์ความรู้คือคุณรู้ว่าคุณมี ความรู้อะไรบ้างที่จะให้ข้อมูล มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง?)

คำถามวิจัย (โจทย์)

- ตัวอย่าง... 1. ถ้ามีการสร้างอ่างเก็บน้ำ ชีวิตของเราจะเป็นอย่างไร
 ความเชื่อว่า ชีวิตเราจะแย่ลง หมดอาชีพดั้งเดิม

คำถามย่อย

1. สภาพทรัพยากรของชุมชนในอดีตถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง มีประโยชน์ และใช้ประโยชน์อย่างไร
2. จากอดีตปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร
3. ทำไมทรัพยากรของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปเพราะอะไร
4. การเปลี่ยนแปลงของทรัพยากร ส่งผลกระทบอย่างไรต่อชุมชน
5. จะมีทางเลือกในการจัดการทรัพยากรอย่างไร

ประเด็น	วิธีการดำเนินการ	ข้อมูลที่ได้รับ

แลกเปลี่ยน

ถ้าถามว่า ถ้าเป็นชุมชนที่เคลื่อนไหว จะใช้ได้หรือไม่ ก็ยังใช้ได้

เราจะตั้งคำถามอย่างไรก็ได้ เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเรา ซึ่งต้องให้เห็นภาพว่า เราอยู่บนพื้นฐานเดียวกัน และอาจจะเป็นหลักฐานที่จะทำให้คนอื่นสามารถนำไปใช้ได้ และเป็นรูปแบบได้

อาชนัย เกียรติยศ

ในวิธีการนี้ทำให้เห็นว่า มีกระบวนการต่างๆ ให้เกิดข้อมูลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น แต่ถ้าหากจะให้ละเอียดที่สุดคงทำไม่ได้

เกษียรดี ประทุมรัตน์ ยกตัวอย่างโจทย์วิจัย

- การนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ เช่น เรื่องลูกดอก เมื่อมีคนนำลูกดอกมาใช้ ก็จะทำให้เกิดการรักษาป่า จะเป็นโจทย์ได้

- กรณีนาชุมชน ในการนำเสนอเพื่อให้เกิดการตรวจสอบ เพื่อให้แก้ปัญหา และ

- กรณีพืชเศรษฐกิจ เช่น ปาล์ม ยาง ที่มีผลผลิตต่อการบุกรุกป่า โดยศึกษาว่าจะทำงานอย่างไรเพื่อแก้ไขปัญหานี้ เป็นโจทย์ได้

ข้อเสนอเพิ่มเติม คือ คาดหวังว่าจะขอเสนอเชิงนโยบายต่อรัฐบาลให้ได้

สรุปประเด็นตัวอย่างโจทย์วิจัย (นฤฤทธิ์ คงสุวรรณ)

สรุปโจทย์ หลัก คือ "การจัดการป่าไม้และที่ดิน" โดยใช้หลัก 3 ตัวคือ

1. ภูมิปัญญา
2. นาชุมชน
3. พืชเศรษฐกิจ

การจัดเวทีในแต่ละเวที เราควรจะมีโจทย์หลัก หรือประเด็นหลักที่จะทำให้คนในที่ประชุมไม่เบื่อโดยการตั้งคำถามด้วย และในการทำงานข้อมูลเช่นในฐานองค์ความรู้ต่างๆ ในแต่ละเวที เราจะต้องมีการจดบันทึก อาจใช้ระบบการบันทึกแบบเพื่อจะได้เก็บรายละเอียดที่ครบถ้วน ซึ่งไม่จำเป็นที่เราจะต้องทำในเชิงวิชาการ ซึ่งตัวนี้จะทำให้เราได้องค์ความรู้ที่ชัดเจน แต่เราสามารถทำได้ด้วยตัวเราจากการบันทึก เพื่อให้ได้ข้อมูล

ในเรื่องของพื้นที่เป้าหมาย เราต้องมีพื้นที่ที่แน่นอน เป็นฐานข้อมูลพื้นที่เพื่อเป็นเป้าหมายหลักหรือโจทย์หลักในการทำงาน

แจ้งเพื่อทราบ (วรินทร์า ไกยวงศ์)

ในเรื่องการเซ็นสัญญา จะต้องรอดูอีกครั้งในวันที่ 15 กรกฎาคม 2546 หรือถ้าหากไม่ได้เซ็นสัญญาอีกก็จะเลื่อนไปเป็นวันที่ 1 สิงหาคม 2546 ซึ่งจะไม่เกินจากนี้อย่างแน่นอน โดยทาง สกว. ได้ยืนยันมาแล้ว

ส่วนเรื่องงานที่จะทำคือที่เป็นเวทีขอให้หยุดไว้ก่อน และคิดว่าควรจะทำงานที่เราไม่ต้องใช้งบประมาณมาก ๆ เช่นการพูดคุยในพื้นที่โดยไม่ต้องจัดเวทีก่อน และจะมีการประเมินงานกันอีกในทุก 3 เดือน

ส่วนในเรื่องการเงินนั้น โดยเงื่อนไขของ สกว. นั้นถ้าหากยังไม่มีสัญญา จะไม่มีการจ่ายเงิน แต่ในช่วงก่อนเซ็นสัญญาจะมีการจ่ายค่าตอบแทนเพื่อให้การทำงานดำเนินต่อไปได้ ส่วนค่าประกันงานจะมีการจ่ายเพียงเล็กน้อย โดยมีการหลักฐานค่าใช้จ่ายอย่างเรียบร้อย

เรื่องการส่งแผนงานงวดของ สกว. จากการมอบแผนงานแล้วนั้น คิดว่าคงจะละเอียดมากขึ้น ทางส่วนกลางจึงจะขอเป็นผู้ปรับเปลี่ยนให้โดยให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น โดยไม่ผูกมัดมากเกินไปแล้วค่อยส่งมาให้ทางภาคดูอีกครั้ง เพื่อความรวดเร็ว

ทาง สกว. อยากให้มีการสังเคราะห์ข้อมูลของงานที่ผ่านมาด้วย และในส่วนของการประชุมต้องมีเหมือนเดิมโดยทำเป็น "ภาคผนวก" แต่ข้อมูลจากการประชุมที่ได้จะไร้ออกมานั้น เราต้องสังเคราะห์ออกมาอีก 1 ชุด โดยประเมินว่าเราได้อะไร เราทำอะไรไป จากกิจกรรมที่ทำมา

สรุป คือ 1) จะมีรายงานการสังเคราะห์ข้อมูลจากการทำกิจกรรมจำนวน 1 ชุด และ 2) ต้องมีรายงานการประชุมในการจัดกิจกรรมอีก 1 ชุด (เป็นภาคผนวก)

การบ้านของส่วนประสานงานกลางและส่วนประสานงานกลางภาคใต้

ในช่วงเดือนแรกหลังจากเซ็นสัญญา ทีมกลางของภาคจะลงพูดคุยกับพื้นที่เป้าหมายที่เลือกทุกพื้นที่เพื่อทำความเข้าใจ

ทำคู่มือ(แนว)การเก็บข้อมูลรวม และลงปรับใช้กับพื้นที่ต่างๆ เป้าหมายคือการเขียนรายงานโครงการ

วันที่ 25 มิถุนายน 2546

นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ ผู้ประสานงานโครงการฯ ภาคใต้ ได้ประมวลภาพการทำงานในช่วง 6 เดือนที่ผ่านมา จากการประมวลพบว่าโดยรวมนั้นคือการเน้นเรื่องการทำความเข้าใจร่วมกันของทีมในภาค แนวทางที่จะทำให้การวิจัยชัดเจนมากขึ้น ด้วยการประเมินเป้าหมาย การลดพื้นที่เพื่อให้ประเด็นการวิจัยชัดเจน รวมทั้งให้ชุมชนร่วมประเมินการทำงานร่วมกันในระยะยาว ในด้าน

ปัญหาอุปสรรคมีหลายด้าน พบว่า พื้นที่ที่มีการทำงานเครือข่ายและต้องแก้ไขปัญหามะเร็งหน้าในด้านที่เกี่ยวกับนโยบาย ดังนั้นจึงมีเวลาในการทำงานน้อย

ปัญหาสำคัญที่พบในภาระกิจการวิจัยคือ

1. ข้อมูลเรื่องชุมชนและฐานทรัพยากรยังขาดอีกมาก (ซึ่งพื้นที่อาจจะทำแต่ไม่มีการบันทึก หรือรวบรวมส่ง)
2. การทำความเข้าใจกรอบข้อมูลรวม ซึ่งรวมไปถึงการที่ไม่ได้นำไปใช้ทำกระบวนการ
3. ไม่มีบทบาทของที่ปรึกษาในการทำงานจริง

ซึ่งได้เสนอแนะไปว่า จะต้องเสริมสร้างทักษะกระบวนการทำงานกับเจ้าหน้าที่โครงการ และกรอบการทำงานร่วมกัน ส่วนด้านการบริหารจัดการที่ขาดความต่อเนื่องในแผนงานก็เป็นสถานการณ์ของ สกว. จึงทำให้การทำงานของโครงการขาดความต่อเนื่องไป หลายเดือน

ส่วนแรกจึงอยากให้ทีมงาน เรากับเพื่อนช่วยกันประเมินว่าเป็นอย่างไร เช่น 1) เรื่องการเรียนรู้ของผู้นำ 2) เรื่องความเข้าใจสิทธิชุมชนของกลุ่มเป้าหมาย

ส่วนที่สองคือ 6 เดือนต่อไปจะทำอย่างไร ให้ช่วยกันดูแผนงานซึ่งเป็นข้อเสนอจาก สกว. แล้วเราจะช่วยกันประเมินว่าแต่ละกิจกรรมหรือแผน 6 เดือนควรจะได้ข้อมูลอะไร และมีการเรียนรู้อย่างไร ทั้งผู้วิจัยและกลุ่มเป้าหมายในการเรียนรู้

ส่วนที่สาม ในส่วนของกรอบรายงาน 2 ปีครึ่ง ขอให้ภาคช่วยพิจารณาประเมินว่าจุดไหนที่ยังไม่เข้าใจ จุดไหนที่เก็บข้อมูลไม่ได้ ช่วยกันอภิปราย เพื่อที่จะจัดกิจกรรมเสริมนักวิจัยในการเก็บข้อมูลต่อไป

โดยสรุปภาระกิจของนักวิจัยและผู้ประสานงานพื้นที่ มี 2 ด้านสำคัญ คือ 1) การเก็บข้อมูล และ 2) การทำกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายบนฐานทรัพยากร ด้านการเก็บข้อมูลอาจจะใช้อาสาสมัครเสริม เช่นที่ปากพนังได้ทำไปบ้างแล้ว

นำเสนอการประเมินงานและกำหนดแผนงาน 6 เดือน (กลุ่มย่อย)

1. กรณีป่าต้นน้ำเขาพระ

1.1 คนทำงานเข้าใจเรื่องสิทธิ เกิดการเรียนรู้อย่างไร

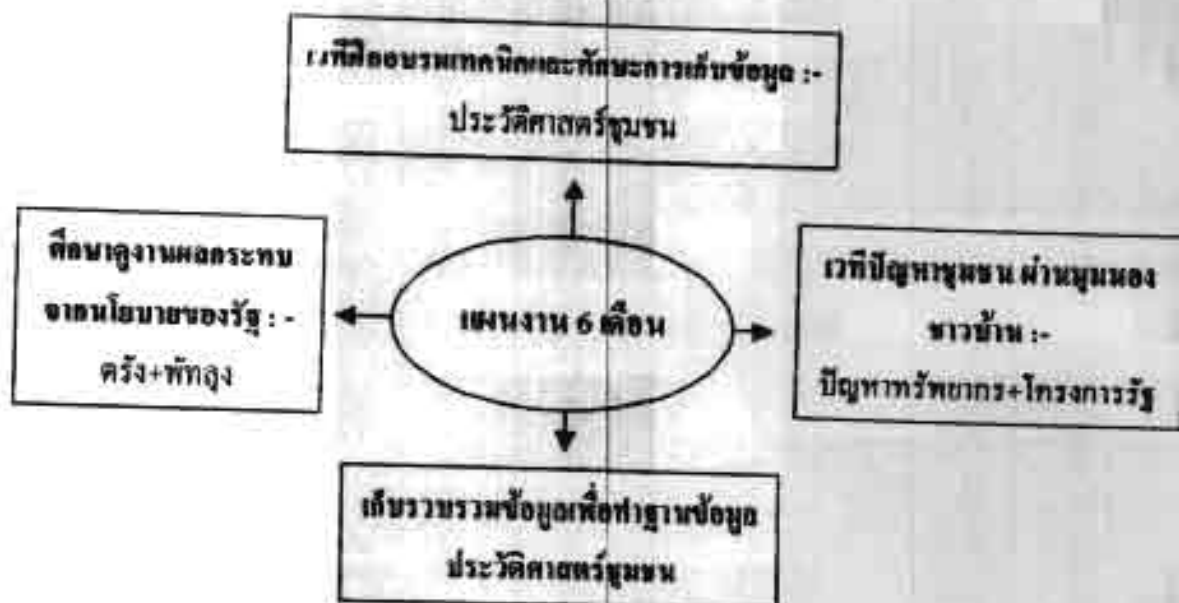
1. เข้าใจว่าชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากร
2. ได้เรียนรู้ว่าชุมชนถูกละเมิดสิทธิโดยรัฐ โดยที่รัฐไม่ได้ชี้แจงข้อมูลข่าวสารก่อนมากระทำอะไรในพื้นที่
3. รัฐไม่เคยเคารพสิทธิฐานทรัพยากรของชุมชน

4. ให้เรียนรู้ว่า ข้อมูลและการจับบันทึกข้อมูลมีความจำเป็นในการเคลื่อนไหวงาน
5. การต่อสู้ในการปกป้องสิทธิ เป็นเรื่องของชุมชนที่ต้องลุกขึ้นมาต่อสู้เอง

1.2 ชุมชนเรียนรู้และเข้าใจสิทธิได้อย่างไร?

1. ทรพยากรดิน น้ำป่า เป็นของของชุมชน และดูแลรักษาตามคัมภีร์บรรพบุรุษ ชุมชนเป็นเจ้าของสิทธิในทรัพยากรอย่างชอบธรรม
2. ชุมชนมีส่วนร่วมในการออกมาปกป้องสิทธิ
3. การสื่อสารข้อมูลข่าวสาร ในชุมชน มีผลต่อการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิ
4. คนที่ไม่เคยเคลื่อนไหว ไม่ได้รับผลกระทบ จะ ไม่สนใจเรียนรู้เรื่องสิทธิ
5. ชุมชนอ้างสิทธิ์ตามกฎหมาย แต่ไม่มีขบวนการในการเคลื่อนไหวงาน

1.3 แผนงาน 6 เดือน

2. กรณีศึกษาชุมชน จ.สุราษฎร์ธานี

2.1 งาน 6 เดือนที่ผ่านมา

โจทย์ 6 เดือนที่ผ่านมา

1. เข้าใจสถานการณ์สิทธิชุมชนแค่ไหน?
2. ชุมชนเข้าใจ / เรียนรู้ / การใช้ประโยชน์ / การใช้สิทธิแค่ไหน?

ผลจากการประเมิน โชน พื้นที่ แห่งกรุง + หมด จากทีมงานอาสาสมัคร

1. จากพื้นที่ที่ = สามารถนำความรู้ ความเข้าใจของงานวิจัยในระยะ 6 เดือนที่ผ่านมา สรุปบทเรียน สร้างขบวนการ นำประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในพื้นที่ได้

2.2 ความเข้าใจ

2.2.1 ความเข้าใจของทีมงาน

- 2.2.1.1 เป็นงานสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนเข้าใจในเรื่องสิทธิชุมชนและสถานการณ์การละเมิดสิทธิในชุมชน
- 2.2.1.2 เป็นงานเก็บข้อมูลชุมชน ค้นหาประวัติชุมชน ทวีพยากร ภูมิปัญญาในอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อวิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์สิทธิชุมชน
- 2.2.1.3 เพื่อนำข้อมูลของสถานการณ์การละเมิดสิทธิในชุมชนมาวิเคราะห์หาทางออกเพื่อให้ชุมชนรู้วิธีการเรียกร้อง ปกป้องสิทธิคนรัฐธรรมนูญ และรู้วิธีการปกป้องและกลไกของการคุ้มครองและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในระดับเครือข่าย

2.2.2 ความเข้าใจของชุมชน

- 2.2.2.1 ชุมชนเรียนรู้ในการปกป้องและเรียกร้อง/ทวงสิทธิคนรัฐธรรมนูญ เช่น การตรวจสอบการใช้ประโยชน์ในการใช้ทรัพยากรของชาติ เช่นพื้นที่ป่าเขา การจัดการป่าของรัฐ
- 2.2.2.2 ชุมชนเริ่มเรียนรู้ถึงหน่วยงานที่จะมาเป็นกลไกที่จะมาปกป้องและคุ้มครองสิทธิของชุมชน โดยการประสานงานและเกิดความร่วมมือในการปกป้องสิทธิของชุมชน
 - สิทธิของการจัดการทรัพยากร
 - สิทธิในที่ดินทำกิน
 - สิทธิทางภูมิปัญญา
- 2.2.2.3 กล้าแสดงออกในการอยากมีส่วนร่วม / การจัดการป่าร่วมกับรัฐ

2.3 วัตถุประสงค์ 6 เดือนต่อไป

1. ประเมินชุมชน เป้าหมายหลัก / ชุมชนเป้าหมาย	}	ประเมิน 40%
2. ประเมินชุมชน พื้นที่ในเครือข่าย / ขยายพื้นที่เครือข่าย		ประเมิน 60%

เป้าหมายหลัก แก่งกรุง

- สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ 5 กลุ่มบ้าน
- สมาชิกเครือข่ายคลองไม้แดง

ชุมชนเข้าใจ 40%

ชุมชนเข้าใจ 80%

เป้าหมายหลัก อ.พนม

- สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ภูมิปัญญา
- สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

70% มีความเข้าใจและทำงานร่วม

- ต้องขยายความรู้สู่กลุ่มเป้าหมาย
กลุ่มรอง เช่น คนในชุมชนที่ไม่ใช่
สมาชิก

- ชุมชนเข้าใจต่อคณะทำงาน ว่า
สามารถประสานความร่วมมือเพื่อ
ปกป้องสิทธิ

2.4 งานที่ต้องทำ 6 เดือนต่อไป

1. จัดเวทีในพื้นที่เครือข่าย : วัตถุประสงค์เพื่อจะได้เสริมสร้างความเข้าใจเรื่องสิทธิชุมชน
- ข้อมูลชุมชนจะต้องเก็บจากพื้นที่เป้าหมายหลัก

แผนสร้างคน	แผนสร้างเครือข่าย	แผนสร้างองค์ความรู้
- จัดเวทีสร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเป้าหมายหลัก ชุมชน 6 หมู่บ้าน	- ศึกษาภูมิปัญญา/ การจัดการ ป่า/ แผนปฏิบัติการจริง - เครือข่ายเกิดกระบวนการร่วม เรียนรู้	- ได้ภาพรวมของกลุ่มน้ำ ใน ชุมชนเป้าหมาย

3. กรณีลุ่มน้ำปอดแห้ง3.1 ตารางกิจกรรม 6 เดือน

กิจกรรม	เดือน					
	ก.ค.	ค.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. อบรมทีมอาสาสมัคร 2 ครั้ง						
2. เก็บข้อมูลพื้นฐานในพื้นที่เป้าหมาย						
3. อบรมสิทธิชุมชนให้กับชาวบ้านและทีมงานวิจัย จำนวน 40 คน 2 ครั้ง						

กิจกรรม	เดือน					
	ก.ค.	ธ.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
4. ศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มสมรรถนะแห่งวิชาชีพ						
5. จัดเวทีประชุมเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล ปรับปรุงแนวทางการทำงาน						
6. การศึกษาข้อมูล และจัดทำฐานข้อมูลชุมชน						
7. จัดหมายข่าว	ตลอดโครงการ					
8. จัดเวทีเสวนาชาวบ้าน 2 ครั้ง						

นายสันติชัย ราชเกตุ(คุ้ม) กล่าวว่า จากการประเมินผู้ทำวิจัยในการเข้าร่วมทำงานกับโครงการนี้ ในหัวข้อคำถามที่ว่า “ได้มีการเรียนรู้เรื่องสิทธิชุมชนมากน้อยแค่ไหน?” นายบรรจบ อ่วมคง ได้สะท้อนออกมาว่าได้รู้เรื่องสิทธิชุมชนมานานตั้งแต่ปี 2475 ตั้งแต่รัฐธรรมนูญของคณะราษฎร แต่ไม่ได้ใช้สิทธิเลยเมื่อถูกละเมิดสิทธิ และไม่รู้จะไปพูดกับใครและยังไม่รู้อีกว่าเป็นสิทธิส่วนบุคคลหรือสิทธิชุมชน ซึ่งเรื่องนี้ได้มีการรับรู้มานานแต่ก็ทำอะไรไม่ได้ และบางคนบอกว่าที่บ้านตนเองได้มีอาชีพทำนา ได้เกิดความคิดครุ่นมากแต่ไม่รู้เรื่องสิทธิมาก่อนเลย และตอนนี้ได้รู้เรื่องสิทธิเพิ่มขึ้น หลังจากที่ได้เข้าร่วมทำงานกับโครงการนี้

ถ้าหากมีการประเมินว่า โครงการสิทธิเข้าไปช่วยได้มากแค่ไหน ก็คงตอบได้ว่าตอนนี้คงไม่มากเท่าที่ควร เนื่องจากคนในพื้นที่ได้ประสบกับปัญหาที่มาก่อนอยู่แล้วก่อนที่โครงการสิทธิชุมชนศึกษาได้ลงไปศึกษาในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง

4. กรณีลุ่มทะเลสาบ

จากการประเมินที่ผ่านมา ในเรื่องสิทธิชุมชนนั้นชาวบ้านได้ทำกันมานานแล้ว และมีปัญหามานาน ซึ่งเดิมที ในพื้นที่ทะเลสาบ มีโครงการที่ทำงานอยู่ก่อนนี้แล้ว 2 โครงการ คือ โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง ภาคใต้ และโครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็ก จ.สงขลา และต่อมาโครงการสิทธิชุมชนศึกษา ได้เข้ามาช่วยเสริมในพื้นที่นี้

ในส่วนการทำข้อมูลได้ทำมาากแล้ว แต่ได้นำข้อมูลทั้งหมดมาใช้ประโยชน์น้อยมากเลย และในส่วนของการสิทธิชุมชนศึกษานั้น ต้องมีการพัฒนาข้อมูลให้มากขึ้น ให้ใช้ประโยชน์ได้

มากขึ้น เพื่อจัดทำเป็นเอกสารหรือหลักฐานในการทำงานและการต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านก็เต็มใจที่จะทำงานนี้ ไม่ว่าจะเป็นเด็ก เยาวชน และคนเฒ่า คนแก่ ทิศทางและแนวโน้มนั้น อาจจะต้องอาศัยคนรุ่นหลังมาช่วยโดยสืบเนื่องจากคนรุ่นก่อนๆ ในเรื่องสิทธิจริงๆ แล้วชาวบ้านรู้อยู่แล้ว แต่เราจะทำอย่างไรให้ดีขึ้นเท่านั้น

แผนงาน 6 เดือน

แผนสร้างคน 3 แผน

1. การอบรมการเก็บข้อมูล เน้นระหว่างชาวบ้านกับชาวประมงทุ่งระโนด
2. การอบรมวิเคราะห์ข้อมูล
3. การประชุมชุมชน 4 พื้นที่

แผนสร้างองค์ความรู้

1. การศึกษาข้อมูล จัดเวทีย่อยทุ่งระโนด
2. การประชุมกลุ่มชาวบ้าน
3. การศึกษาดูงานการจัดการน้ำ เฒ่าทำน้ำจืด
4. การศึกษาดูงานลุ่มน้ำปากพนัง
5. เวทีถ่ายทอด
6. การอบรมผู้นำ เพื่อเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน

แผนสร้างเครือข่าย

1. การสัมมนาคนลุ่มทะเลสาบ โดยรวมหลายอาชีพเช่น ป่าคัน นา ไร่สวนผสม
2. การสัมมนากลุ่มชาวประมง

แผนงานเชิงนโยบาย

1. สัมมนาร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อเสนอองค์ความรู้ที่ได้มา

ประเมินแผนงานที่ผ่านมา จากตัวประสานงานกลางภาคใต้และตัวประสานงานกลางภาคเหนือ ดวงสุวรรณ

จากการดูแผนงานนั้น ดูแล้วบางพื้นที่อาจจะดูมาก แต่บางพื้นที่อาจจะดูน้อย ซึ่งบางพื้นที่ก็ได้มีการปรับมาแล้ว 2-3 ครั้งแล้ว เช่น กรณีป่าคันน้ำเขาพระ

ในส่วนของแผนงานทะเลสาบ อาจจะต้องมีการรวบรวมแผนใหม่อีกครั้ง เนื่องจากแผนงาน มากเกินไป เพื่อให้เหมาะสมกับพื้นที่และการทำงาน

อีแอมม เป็นประธานงาน คือ เรื่องการรายงานต้นทุนของงานวิจัย คือ

1. งานวิจัยของคนในพื้นที่ที่มีอยู่เดิม และสามารถทำได้
2. องค์การเดิมที่ทำมาแล้วได้ทำถึงไหนแล้ว และเราจะเสริมในจุดไหน ซึ่งคิดว่าน่าจะทำได้ให้เห็นได้ ภายในเดือนหน้า(กรกฎาคม 2546) ซึ่งต้นทุนบางอย่างอาจจะไม่จำเป็นกับเราแต่อาจเกี่ยวข้องกับข้างต่อไป ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ปากพอง หรือสุราษฎร์ เขาพระ และทะเลสาบ เช่น งานวิจัยป่า ของ สสส หรือ พอช. ที่มีคนทำอยู่ก่อนแล้วในพื้นที่นั้นๆ หรือ โครงการภูมิปัญญาในเขาพระ ที่ทำมาแล้วได้มีการทำไปถึงไหนแล้ว ได้ข้อสรุปอย่างไร ถ้าเราไม่ย้อนกลับไปดูต้นทุนเดิมด้วยนั้น อาจจะเป็นการที่เราไปทำซ้ำกับที่ทำแล้ว และเพื่อจะให้เราได้ข้อของงานที่ทำแล้ว ไปได้โดยโดยไม่ต้องเริ่มต้นใหม่ในส่วนนั้นๆ

วิชา อารมณ์

ในเรื่องของฝ่ายข้อมูล คือ ในเรื่องกรอบของข้อมูลโครงการศึกษาที่นั้นอาจจะคิดหุ้มนได้

เรื่องของการยกระดับองค์ความรู้จะเป็นในรูปแบบการจัดองค์ความรู้ในพื้นที่ โดยกำหนดให้มีความคิดหุ้สูงขึ้นไป เพื่อให้ประสานกันได้ในการจัดทำข้อมูล

งานวิจัยการสร้างขบวนที่นอกเหนือจากโครงการศึกษา นั้นอาจจะรวมกับองค์กรนอกเช่น กป. อพช. หรือ โครงการนำร่อง หรือหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเวทีนี้อาจจะมาเกี่ยวข้องกับเรา

นาย หงส์ สุวรรณ

ส่วนของฝ่ายข้อมูล มี 2 ส่วน คือ

1. ส่วนของกรอบข้อมูลในพื้นที่แต่ละพื้นที่ของโครงการศึกษา เราจะทำอย่างไรร่วมกับพื้นที่ ซึ่งคิดว่า 6 เดือนนี้เป็นเรื่องเร่งด่วน
2. ฐานข้อมูลที่หาเรื่องสิทธิ ฐานข้อมูลที่เก็บได้ ประมาณ 200 องค์การ ได้รวมกับกรมการสิทธิในการจัดทำ และทีมงานของสุราษฎร์ฯ โดยมีฐานข้อมูลออกมาแล้วว่าชุมชนไหนบ้างที่เกี่ยวกับด้านสิทธิ ค่อยไปข้อมูลนี้จะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ต่อไป และยังไม่มียกการใดที่มีข้อมูลนี้อยู่เลย

นายวิชา อารมณ์ ชี้แจงเพิ่มเติมเรื่องฐานข้อมูลที่มีอยู่แล้วว่า อาจจะใช้การดำเนินการเอกสารกลับไปในแต่ละพื้นที่เพื่อดูใหม่อีกครั้งว่าจะทำฐานข้อมูลกันต่อไปรูปแบบไหน ไม่ว่าจะเป็นระดับพื้นที่ หรืออำเภอ หรือจังหวัด หรือในรูปแบบอื่นตามความเหมาะสม

ตามที่ได้เห็นได้ชัด ได้เพิ่มเติมจากการเสนอแผนงานของแต่ละพื้นที่ว่า แผนงานที่ได้เสนอไว้ได้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ งานเดิมที่ได้เสนอกับ สทว. นอกจากพื้นที่เขาพระตำหนักได้มีการปรับแผนใหม่

วรินทร์ ไกรวงศ์ ได้อธิบายเพิ่มเติม ในส่วนของ “การจัดทำข้อมูลและแผนงาน” จากการพูดคุยในเรื่องแผนงานของบางพื้นที่ที่ได้มีการคุยเรื่องแผนการทำงาน และ “สมรรถนะแห่งอิทธิ” ว่าคำนี้ต้องอธิบายให้ได้ด้วยตัวเขาหมายความว่าอย่างไร ตัวอย่างเช่น หากจะอ้างอิงจากคำพูดของอาจารย์เสนอ ที่ว่า

“อิทธิ” คือ ชีวิต

“อิทธิชุมชน” คือ การศึกษาความสัมพันธ์ การอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ชุมชน และให้คนในสังคมได้ยอมรับการมีอยู่ของชุมชน

“การมีอยู่ของชุมชน” ดูได้จาก

1. การทำมาหากิน /วิถีชีวิต
2. ประวัติศาสตร์/ความทรงจำ
3. ระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณีในชุมชน
4. ความขัดแย้ง

“อิทธิจะแข็งแรง” $\Rightarrow$ การรับรู้ร่วมกัน/การรับรองจากสังคม การแก้ไขความขัดแย้ง

โครงร่างการเขียนรายงาน (2 ปีครึ่ง)

1. การทำความเข้าใจฐานทรัพยากร / โครงสร้างชุมชน
 - 1.1 ข้อมูลฐานทรัพยากรดิน น้ำ ป่า
 - 1.2 ข้อมูลฐานชุมชน
 - 1.2.1 เงื่อนไขความเป็นชุมชน แยกเป็น
 - 1.2.1.1 ปัญหาร่วม
 - 1.2.1.2 ทรัพยากรร่วม
 - 1.2.1.3 วัฒนธรรมร่วม
 - 1.2.2 โครงสร้าง / เครือข่าย / ประวัติศาสตร์ชุมชน
 - 1.2.3 การจัดการทรัพยากร วิถีชีวิต ระบบเศรษฐกิจ

2. การวิเคราะห์สภาพปัญหา / ผลกระทบสิทธิชุมชน

2.1 นโยบาย / กลไก

2.2 ระบบตลาด, ทุน

2.3 ประชาสังคม

2.4 โครงสร้างชุมชน ระบบอำนาจ

- ส่งผลกระทบต่อสถานะสิทธิของชุมชนอย่างไร
- ด้วยรูปแบบแนวทางอะไร เช่น การครอบงำ
ทางอุดมการณ์, ฯลฯ

3. ปฏิบัติการสร้าง / เสริมสิทธิชุมชน

3.1 เป้าหมาย, ยุทธศาสตร์, วิธีการต่อสู้เรื่องสิทธิของชุมชนที่ผ่านมาเป็นอย่างไร, กระบวนการ
ก่อรูปแนวคิดยุทธศาสตร์

เกิดจากอะไร

- การสร้างอุดมการณ์อำนาจ, อัตลักษณ์, ต่อสู้
เชิงสัญลักษณ์
- การขับเคลื่อนทางนโยบาย
- การสร้างสิทธิ / กลไกร่วม / เครือข่าย

4. ผลการเคลื่อนไหวที่ผ่านมา

วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน ปัจจัยต่างๆ มีอะไรบ้าง ถัดกันอย่างไร

5. แนวทางเสริมสร้างสิทธิ

5.1 การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์

5.2 การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร

5.3 การสร้างพื้นที่สาธารณะ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนและสร้างการยอมรับจากคนข้างนอก

5.4 ก้าวต่อไปจะยกระดับสิทธิชุมชนอย่างไร

ปิดการประชุม 12.30 น.

รายงานฉบับนี้ยังไม่ได้รับรองจากที่ประชุม ซึ่งต้องมีการรับรองการประชุมในครั้งต่อไป
อำพน ปะตุกา (บันทึกพิมพ์)

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม

"การประชุมนักวิจัยและอาสาสมัคร เพื่อสรุปบทเรียนและวางแผนงาน"

วันที่ 24 - 25 มิถุนายน 2546

ณ สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา 3 อ.สงขลา

1. นายเสน่ห์ แพรกปาน	30 ม.5 ต.บ้านเนิน อ.เชียรใหญ่ จ.นครศรีธรรมราช
2. นายบรรจบ อ่วมคง	33 ม.5 ต.บ้านเนิน อ.เชียรใหญ่ จ.นครศรีธรรมราช
3. กณิศา ศรีประสม	146 ม.9 ต.ทุ่งนุ้ย อ.ทวนกาหลง จ.สตูล
4. น.ส.เบญจวรรณ เพ็งหนู	52 ม.13 ต.ค่านาน อ.เมือง จ.พัทลุง
5. น.ส.เกศราภรณ์ ทับทิมทอง	69 ม.1 ต.บ้านเนิน อ.เชียรใหญ่ จ.พัทลุง
6. น.ส.พรทิพย์ สุขาบางนพ	46 ม.10 ต.เลือ้ง อ.เชียรใหญ่ จ.นครศรีธรรมราช
7. นายต้นศิษฐ์ ราชเกตุ	108/2 ต.พัฒนา ซอย 5 อ.เมือง จ.พัทลุง
8. นายชัยรัตน์ หุ่มรักษาดี	24/4 ม.2 ต.ทอนหงส์ อ.พรหมคีรี จ.นครศรีธรรมราช
9. นายหมัด บิลอะห์ลี	51 ม.6 ต.เขาพระ อ.รัตภูมิ จ.สงขลา
10. นายวิทยา อภรณ์	ตู้ ปณ. 72 ปณ.ครัง อ.เมือง จ.ครัง
11. น.ส.วรินทร์ภา ไก่สุวรรณค์	693 ต.บ้านรุงเมือง เขตป้อมปราบ กทม. 10100
12. น.ส.ศรีสุดา จันทร์โชติ	130 ม.11 ต.คลองชะอุ่น อ.พาม จ.สุราษฎร์ธานี
13. นางสมพิศ นามันคง	211 ม.7 ต.ปากหมาก อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี
14. นายเฉลียว นามันคง	241 ม.7 ต.ปากหมาก อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี
15. น.ส.ปราวณี รุ่งฝ้าย	124/2 ม.6 ต.เขาพระ อ.รัตภูมิ จ.สงขลา
16. นายคลรศักดิ์ ชะโกลบ	13/2 ม.6 ต.เขาพระ อ.รัตภูมิ จ.สงขลา
17. นายอาซันย์ เกลี้องสัน	360 ม.6 ต.เขาพระ อ.รัตภูมิ จ.สงขลา
18. นาสลเคียบ บิลอะห์ลี	126/1 ม.6 ต.เขาพระ อ.รัตภูมิ จ.สงขลา
19. นายณฤทธิ์ ดวงสุวรรณ	57/216 เทศบาลนครไทย ต.พะวง อ.เมือง จ.สงขลา
20. นายอาร์อน ปะตุกา	57/216 เทศบาลนครไทย ต.พะวง อ.เมือง จ.สงขลา
21. น.ส.อมรรัตน์ เกรียงขจร	693 ต.บ้านรุงเมือง เขตป้อมปราบ กทม. 10100
22. นายสมชาย สังข์ทอง	118 ม.6 ต.คลองชะอุ่น อ.พาม จ.สุราษฎร์ธานี
23. นายประวิง บุญทอง	89/1 ม.7 ต.ปากหมาก อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี
24. นายสมเกียรติ ประชุมรัตน์	144/21 หมู่ 2 อ.พิศ ซอย 1 อ.ชลเกษม อ.เมือง จ.สุราษฎร์ธานี

* เอกสารประกอบการประชุมสหกิจศึกษาแห่งประเทศไทย ครั้งที่ ๕๗
โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ : พัฒนาระบบงานกรอ
วันที่ ๒๔-๒๕ มิถุนายน ๒๕๔๖

กล่าวเปิดการประชุมภาคประชาสังคม

โดย ศาสตราจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์

นักวิชาการอิสระ ผู้อำนวยการมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน และที่ปรึกษาสำนักข่าวประชาธรรม

สวัสดิ์ครับท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน ผมคิดว่าแนวคิดเรื่องสิทธิมีอยู่ด้วยกัน 3 ทาง และมีลักษณะที่เป็นความสำคัญของสถานการณ์โลก แนวทางที่หนึ่งมีการเชื่อมโยงสิทธิออกไปนอกเหนือจากเรื่องการเมืองเพียงอย่างเดียว แต่มีเรื่องเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ซึ่งแท้จริงแล้วมันแยกออกจากกันไม่ได้ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจะไม่ได้ถ้าไม่มีเศรษฐกิจและสังคม อย่างชาวกระเหรี่ยงถูกปิดกั้นในการทำไร่หมุนเวียน ถูกกีดกันไปจากการจัดการทรัพยากร คนทั่วไปคิดว่าป็นอันตรายต่อการดำรงอยู่ของประเทศ ฉะนั้นทำให้เราต้องโยกย้ายออกจากแหล่งทรัพยากรของชุมชน โดยการประกาศเขตอุทยานทับที่ทำกินของเรา ในสถานการณ์แบบนี้เราใช้สิทธิมนุษยชนทางการเมืองอย่างเดียวปกป้องตัวเองไม่ได้ เราไม่มีโอกาส แม้จะมีการบัญญัติไว้ในกฎหมาย

แนวทางที่สองคือการเชื่อมโยงความเคลื่อนไหวด้านสิทธิมนุษยชนข้ามพรมแดนของรัฐ มันมีความจำเป็นในกระแสโลกาภิวัตน์ปัจจุบันซึ่งมีการตักตวงทรัพยากรข้ามพรมแดนอย่างหนักหน่วง ในขณะที่รัฐไม่สามารถปกป้องได้ กรณีสิทธิถูกละเมิดข้ามพรมแดนก็มีอยู่ตลอดเวลา อย่างเช่นเรื่องตอมบนกระแทบต่อระบบนิเวศน์ลุ่มน้ำโขงตอนกลางและล่างอย่างหนัก อย่างเช่นในลาวเวินและน้ำโขงต่าง ๆ มันไม่ได้กระทบแค่ประชาชนในประเทศเขาเท่านั้นแต่กระทบไปกว้างขวางมาก หลายครั้งรัฐเองที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนของประชาชนตัวเอง ดังนั้นต้องเชื่อมโยงเครือข่ายในการปกป้องสิทธิมนุษยชนข้ามพรมแดน

แนวทางประการที่สามคือเรื่องแนวคิดสิทธิมนุษยชนขยายแนวคิดหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ปัจจุบันเราพบว่าแนวคิดเรื่องฐานปัจเจกมันไม่พอ ฉะนั้นแนวทางใหม่เริ่มคิดถึงฐานชุมชนต่างๆ ในความหมายของพื้นที่หรือในความหมายของการสำนึกการเป็นชุมชนก็ได้ เรื่องเพศ เรื่องกลุ่มทางศาสนาก็ได้ ผมคิดว่านอกจากคิดถึงฐานปัจเจกแล้วต้องคิดถึงฐานชุมชนชนิดต่างๆ ด้วย

การประชุมครั้งนี้ผมคิดว่ามีความสำคัญเพราะมีองค์กรภาคประชาชนที่กว้างขวางและหลากหลายมากที่จะเรียนรู้ร่วมกัน ในฐานะที่ผมเป็นชาวเชียงใหม่ก็รู้สึกยินดีที่มีการจัดงานที่สำคัญในบ้านผม ผมจึงขอกล่าวต้อนรับผู้มีเกียรติทุกท่าน และหวังว่าจะสามารถทำภารกิจในสุ่งไปได้อย่างดี ขอขอบคุณมากครับ

ความคาดหวังขององค์กรประชาชน
โดยพ่อหลวงจอนิ โอโคเซ
สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สวัสดิ์พ่อแม่พี่น้องทั้งหลาย ความคาดหวังที่จะร่วมกันครั้งนี้ ผมขอตั้งหัวข้อที่ผมเข้าใจเอง อย่างผมเป็นชนเผ่าปกาเกอญอ สิทธิที่เราเข้าใจลึกๆแล้วเราเข้าใจเรื่องวิญญาณ 37 ขวัญ ถ้าจะพัฒนาสิทธิต้องเข้าใจ ขวัญทั้งหมดที่มี เช่น สมอง หน้าอก มือซ้าย มือขวา เท้า แผลง นก หนู ปลา ม้า ช้าง ตั้งแต่สิ่งเล็กๆไปจนถึงสิ่งใหญ่ๆ พูดถึงเรื่องขวัญของปลาก็ไปเกี่ยวกับน้ำ เกี่ยวกับทะเล เกี่ยวกับปู สิทธิของนกก็ไปเกี่ยวกับต้นไม้ ผลไม้ ปกาเกอญอเชื่อเรื่องขวัญ 32 ขวัญก็เกี่ยวกับสิทธิ เรื่องเผ่าพันธุ์ต่างๆ และรวมถึงศาสนาในนิยายต่างๆในโลกๆ และดินที่เราอยู่ที่เราใช้ ตอนนี้เราเอาเปรียบสิทธิ อย่างห้องประชุมนี้มีโต๊ะไม้อันใหญ่มากมันก็ทำลายป่าหมดไปหลายต้น อันนี้มันทรมานสิทธิกันแล้ว

ผมคิดว่าเรื่องสิทธิเรื่องผู้หญิงผู้ชาย มันเป็นเรื่องที่มีอยู่แล้ว ที่ผ่านมานายกเป็นผู้ชายทั้งนั้นแสดงว่าผู้หญิงพอใจที่ถูกผู้ชายปกครองกดขี่ต่อไป พอผู้หญิงไปลงสมัคร สส. สว. คนก็ไม่เลือกผู้หญิง แสดงว่าผู้หญิงต้องการให้ผู้ชายกดขี่ข่มเหงตัวเองต่อไป อันนี้ก็เป็นสิทธิอย่างหนึ่ง

อย่างเผ่าพันธุ์ต่างๆในประเทศไทย ปกาเกอญอ ม้ง เย้า เมี่ยน ทุกอย่างมักถูกละเมิดสิทธิมานาน เราต้องทำลายทัศนคติที่ไม่ดีให้ได้ ถ้ามันเกิดการแบ่งแยก มันจะแก้ปัญหอะไรไม่ได้เลยในระดับโลกด้วย ผมมีโอกาสไปดูงานที่ต่างๆที่ไหนก็มีเผ่าพันธุ์ อย่างอินเดียมีเป็นพันเผ่าเลย ส่วนใหญ่คนเมืองก็ไม่เข้าใจชีวิตการทำไร่หมุนเวียนของชาวปกาเกอญอ มันก็เป็นปัญหา เราอยู่แบบธรรมชาติแบบเรียบง่ายเราก็ว่าเราไม่พัฒนากันไม่เหมือนเขา พูดไม่เหมือนเขา เราต้องดูสิทธิมันเกี่ยวกับสังคมอย่างไรตั้งแต่ครอบครัว ตำบล เครือญาติ ระดับชาติระดับประเทศอย่างไร เดียวนี้เรามันแพ้เทคโนโลยี แพ้สื่อ โทรทัศน์ อะไรต่างๆ เราแพ้เทคโนโลยีอย่างไม่มีเงื่อนไข เราลืมตัวเองไปหมดทุกอย่าง อย่างกระทิงแดงเป็นแค่เครื่องดื่มเดียวเท่านั้นมีโฆษณาคนสู้กันทั่วโลกเลย ที่คุมมาทั้งหมดจะเข้าเรื่องสิทธิหรือไม่ไปพิจารณาเอาเอง

ที่ผ่านมานายกคนปัจจุบันไม่ค่อยฟังคนเล็กๆน้อยๆ ฟังแค่คนรวยๆเรื่องธุรกิจเรื่องการค้า ไม่มีพูดเรื่องเกษตรกร สิทธิที่เราเรียกร้องยังไม่ได้รับการยอมรับ สัมชราคนจนตอนนี้เจ็บเหงา คนจนมันก็ต้องจนต่อไป พวกเราเรียกร้องเกษตรกรภาคเหนือ เรียกร้องเรื่องไร่หมุนเวียน หลายที่ที่กระเหรี่ยงทำไร่ไม่มีความสุข น่าจะเข้าใจสิทธิแต่ละตัวให้ชัดเจน อันนี้ขอฝากไว้ ไม่ต้องฝากช่วยกันดีกว่า ปกติเวทีต่างๆชอบฝากกันมันก็ฝากกันไปมา เรามาคิดว่าจะปฏิบัติอย่างไรช่วยกันให้ดียังไรดีกว่า ขอขอบคุณครับ

คุณดาเรีย
ผู้อำนวยการเครือข่าย ESCR ระหว่างประเทศ

เป็นโอกาสพิเศษที่พวกเราทุกคนมีส่วนร่วม ดิฉันมาที่นี่เพื่อขอความช่วยเหลือและคำแนะนำ เป็นโอกาสอันดีที่มีการเปิดเรื่องสิทธิที่เชียงใหม่ เราควรจะดูเรื่องบทบาทโครงสร้างและหน้าที่ว่าควรเป็นอย่างไร เพราะว่าประโยชน์ต่างๆจะตกอยู่กับคนกลุ่มต่างๆ ในขณะที่เราเตรียมการอภิปรายคุณก็สามารถที่จะช่วยเราแสดงความคิดเห็นเพราะพวกคุณเป็นคนที่ใกล้ชิดกับปัญหา คำถามพื้นฐานคือว่าพวกเราทุกคนทั้งที่เป็นชาวบ้านและที่เป็นเอ็นจีโอเป็นนักเคลื่อนไหว เราทำงานร่วมกันได้อย่างไรเพื่อให้คนทุกคนมีความแข็งแกร่งมากขึ้น ฉะนั้นดิฉันขอรับฟังคำถามและปัญหาของคุณ คุณอยากเห็นความเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นอย่างไร อยากเห็นเครือข่ายใหม่ทำอะไรบ้างเพื่อเป็นประโยชน์กับพวกคุณเอง เรามีโอกาสที่พิเศษซึ่งไม่เคยมีมาก่อนมีขบวนการกว่า 20 องค์กรทั่วโลกคุณสามารถที่จะพูดคุยปรึกษาและทำข้อเสนอแนะของคุณออกมา แล้วมาดูว่าเราจะทำงานร่วมกันอย่างไร ขอขอบคุณล่วงหน้าสำหรับความร่วมมือและดูว่าเราจะทำงานร่วมกันได้อย่างไร เรายินดีที่จะรับฟังความคิดเห็นของทุกคน ขอคุณที่เชิญดิฉันมาในวันนี้

ปาฐกถา หัวข้อ "สิทธิมนุษยชน เส้นทางสู่สังคมยุติธรรม"

โดย อาจารย์บัณฑิต อ่อนคำ

ประธานคณะกรรมการจัดงาน

สวัสดีอีกครั้งนะครับ ในฐานะประธานกรรมการจัดงานนี้ขอกล่าวต้อนรับพวกเราอย่างเป็นทางการอีกครั้งหนึ่ง ผมคิดว่าหลายท่านคงมีหวังที่ตั้งใจจะมาฟังอาจารย์เด่นห์ แต่ท่านก็ได้เตรียมเอกสารมาให้พวกเราแล้ว ผมคิดว่าผมเองคุ้นเคยกับขบวนการชาวบ้านมานานพอสมควร ขณะเดียวกันก็รู้จักเอ็นจีโอมาพอสมควร และรู้จักนักวิชาการมาพอสมควร สิ่งที่ผมจะพูดถึงต่อไปนี้ก็ได้แนวความคิดมาจากเมื่อวานนี้และจะเชื่อมโยงต่อไป ผมจะพูด 2 เรื่อง อาจารย์มีสิทธิกล่าวไว้แล้วเรื่องหนึ่งคือเรื่องสิทธิมนุษยชนโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และอีกอย่างต้องหาตัวละคร ขณะนี้มีการคุยกันเยอะแต่สิ่งที่ขาดไปคือการเคลื่อนไหว หนึ่งมันคืออะไรแนสิทธิสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม และการเคลื่อนไหวของเราจะทำกันอย่างไรต่อไป

จากเมื่อวานนี้เห็นได้ชัด ทางสากลบอกว่าเราต้องรณรงค์ให้มีความรู้เรื่องสิทธิ แต่เมื่อวานก็ชัดเจนเลยว่าเรายังไม่รู้เรื่องสิทธิว่ามันคืออะไรกันแน่ มันอยู่ในอนุสัญญาอะไร หลายภาคที่เป็นองค์กรภาคประชาชนเข้าไม่ถึง อันที่สองพวกที่รู้มากก็มี เราต้องมาเน้นว่าต้องทำอะไรสักอย่างรู้ อย่างเดียวไม่พอ ผมอยากจะเตือนพวกเราว่า ผมก็เริ่มจากประสบการณ์ของตัวเอง ผมอยากจะบอกพวกเราว่าเราต้องเข้มแข็งพอ พวกเรามีงานเคลื่อนไหวหลายขบวนการ ด้านสิทธิ ด้านอะไรต่ออะไร ด้านสังคมสังเคราะห์ก็มี ผมอยากเสนอว่าเราเรื่องการพัฒนาทำก่อน เพราะสิ่งที่เราต่อสู้กันไปเราก็พูดเรื่องการพัฒนามานานแล้ว เรามาถูกทางแล้ว เพราะการพัฒนาที่ผ่านมาของประเทศเราส่วนใหญ่เป็นตัวละเมิดสิทธิสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมทั้งนั้นเลย

สังคมยุติธรรมที่พวกเราต้องการต่อสู้มันคืออะไรกันแน่ เวลานี้มันมีแนวความคิดต่างๆมากมาย ผมคิดว่าสังคมยุติธรรมก็คือสังคมที่เราปรารถนา ขณะนี้สังคมไม่มีความยุติธรรมอะไรเลย มันมีอะไรใหม่เข้ามาครอบงำเรา ขณะนี้สังคมที่ยุติธรรมมันขึ้นอยู่กับแนวความคิดที่ว่าเราจะอยู่ร่วมกันอย่างไร คงจะอยู่ที่ฐานความคิดมากกว่า ฐานคิดเราเป็นองครักษ์หรือเปล่า ตรงนี้ยากปะทะสังสรรค์กับหลายๆทางทั้งขบวนการมุสลิมภาคใต้หรือชาวปกากะญอทางภาคเหนือ เราอย่างรู้ว่าจะต่อสู้ประสงค์ของสังคมยั่งยืนที่เราอยากเห็นมันเป็นอย่างไร

ผมคิดว่าเป้าหมายประสงค์ของสังคมยุติธรรมก็คือการอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข มันมีความสัมพันธ์เรื่องเครือญาติเรื่องอะไรในสังคมเยอะไปหมด ความสัมพันธ์มีข้อตกลง มีการแบ่งปันการดูแลกัน เราต้องหาตัวนี้ให้พบ ว่ากลไกสังคมยุติธรรมในอดีตมันมีอะไรบ้าง หนึ่งมันมีการให้ค่านิยมในมนุษย์เป็นหลักเห็นคนเป็นคน ไม่ใช่เป็นสินค้า ตอนที่เราร่อนตรงนี้ไปเยอะ ฉะนั้นเราต้องกลับไปดูของเก่าก่อนว่ามีกลไกอะไร มีปรัชญามีอุดมการณ์อย่างไร และแสดงออกอย่างไร ผมคิดว่ามัน